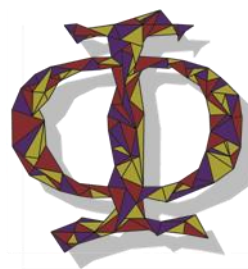

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ : ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΓΙΑΛΟΥΡΗ

A.M.:120056

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΘΕΜΑ:

**Ο ΕΤΕΡΟΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΖΩΗΣ**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

**ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ: Σ.Ε.Π. στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο,
διδάσκων στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Εφαρμοσμένη Ηθική,
ΕΚΠΑ.**

ΜΕΛΗ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

**ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΟΥΤΛΑΣ: Διδάσκων στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα
Εφαρμοσμένη Ηθική, ΕΚΠΑ.**

**ΦΙΛΗΜΩΝ ΠΑΙΟΝΙΔΗΣ: Καθηγητής τμήματος Φιλοσοφίας και
Παιδαγωγικής, ΑΠΘ.**

ΑΘΗΝΑ, 2022

ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
Γιαλούρη Αλεξάνδρα ©2022-Με την επιφύλαξη παντός
δικαιώματος.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

Ειδίκευση : Πολιτική Φιλοσοφία

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΓΙΑΛΟΥΡΗ

Α.Μ.: 120056

Διπλωματική εργασία για την απόκτηση Διπλώματος Μεταπτυχιακών Σπουδών

Θέμα: *Ο ΕΤΕΡΟΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΖΩΗΣ*

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Παναγιώτης Σωτήρης: Σ.Ε.Π. στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, διδάσκων στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Εφαρμοσμένη Ηθική, ΕΚΠΑ.

ΜΕΛΗ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Γεώργιος Μπούτλας: Διδάσκων στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Εφαρμοσμένη Ηθική, ΕΚΠΑ.

Φιλήμων Παιονίδης: Καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, ΑΠΘ.

ΑΘΗΝΑ, 2022

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

i. Περίληψη	4
ii. Abstract	5
iii. Συνομογραφίες	7
iv. Εισαγωγή	8
1.ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	8
1.1.Πρόσφυγες.....	9
1.2.Αιτούντες άσυλο.....	10
1.3.Μετανάστες.....	11
1.4.Τα θεμελιώδη δικαιώματα των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο σύμφωνα με διεθνή κείμενα.....	12
1.5.Το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για την μετανάστευση και το άσυλο (2008).....	13
1.6.«Ασπίδα»,«Ξένιος Ζεύς»!.....	14
1.7.Η Διεθνής Συνθήκη Δουβλίνο ΙΙΙ(2013).....	15
1.8.Αποτελέσματα της «μεταναστευτικής» πολιτικής της ΕΕ.....	16
1.9.Η στρατιωτικοποίηση των συνόρων.....	17
1.10.Ο διαχωρισμός μετανάστη και πρόσφυγα.....	19
1.11.Η Κοινή Δήλωση Ευρωπαϊκής ένωσης και Άγκυρας(2016).....	21
1.12.Η σημερινή κατάσταση.....	23
1.13.Πως «δικαιολογούνται» τα εγκλήματα εις βάρος των μεταναστών και προσφύγων....	26
1.14.Το νέο σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο (23 Σεπτεμβρίου 2020).....	27
1.15.Οι διαπιστώσεις του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Ελλάδα.....	28

2.ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....	.29
2.1.Hannah Arendt-«Οι Απαρχές του Ολοκληρωτισμού –Ιμπεριαλισμός»	
2.1.1.Οι μεταναστεύσεις μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο – οι «απάτριδες».....	30
2.1.2.Η κατάργηση του δικαιώματος ασύλου.....	30
2.1.3.Η προσπάθεια αφομοίωσης των ξένων λαών και η εσωτερική αποσύνθεση των εθνικών κρατών	31
2.1.4.Τα εθνικά δικαιώματα ως μοναδική εγγύηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.....	31
2.2.Michel Foucault-Η έννοια της «Βιοπολιτικής» στα έργα του φιλοσόφου	
2.2.1.«Ιστορία της Σεξουαλικότητας».....	33
2.2.2.«Για την Υπεράσπιση της Κοινωνίας».....	35
2.2.3.Ο ρατσισμός ως όπλο χειραγώγησης των μαζών.....	36
2.3.Giorgio Agamben	
2.3.1.«Πέρα από τα δικαιώματα του ανθρώπου» Το έθνος –κράτος και η έννοια της «γυμνής ζωής».....	39
2.3.2.«Homo Sacer»-Άνθρωποι χωρίς δικαιώματα.....	41
2.3.3.Η ανώνυμη γυμνή ζωή και η γέννηση της νεωτερικής δημοκρατίας.....	42
2.3.4.«Τα δικαιώματα του ανθρώπου και η βιοπολιτική».....	42
2.3.5.«Ζωή ανάξια να βιωθεί».....	43
2.3.6.«Ανθρώπινα πειραματόζωα».....	44
2.3.7.Το στρατόπεδο ως νόμος της νεωτερικότητας.....	44
2.3.8.Εκδηλώσεις του στρατοπέδου στη μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ.....	45
2.3.9.Η έννοια της «επισφάλειας» στην Τζούντιθ Μπάτλερ.....	46
2.3.10.«Κατάσταση Εξαίρεσης».....	47
2.3.11.Η έννοια της «ανάγκης».....	48
2.3.12.Η έννοια της «κατάστασης εξαίρεσης» στον Καρλ Σμιτ.....	49
2.3.13.«Iustitium» και «κατάσταση εξαίρεσης».....	50

2.3.14.Ένας «κενός χώρος» δικαίου.....	51
2.3.15.Η Κατάσταση εξαίρεσης ως μέσο επιβολής εξουσίας.....	51

3.ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

3.1.Άνθρωποι χωρίς δικαιώματα αλλά με δυνατότητα αντίστασης.....	52
3.2.Η βίαιη αλλά...νόμιμη επιβολή των μεταναστευτικών πολιτικών με πρόσχημα την κατάσταση έκτακτης ανάγκης.....	53
3.3.Ο πραγματικός στόχος των μεταναστευτικών πολιτικών	54
3.4.Η Κανονικοποίηση της απεικόνισης του θανάτου-Ζωές αναλώσιμες.....	56
3.5.Τα αληθινά αίτια της μαζικής μετακίνησης πληθυσμών.....	57
3.6.Οι πρόσφυγες και μετανάστες χρησιμοποιούνται ως αποδιοπομπαίοι τράγοι αλλά και ως εργατικό δυναμικό.....	58
3.7.Ο έλεγχος εξυπηρετεί τον καπιταλισμό.....	60
Επίλογος.....	61
Βιβλιογραφία.....	64

Ι. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μεταπτυχιακή αυτή εργασία, στο πρώτο μέρος της, αναφέρεται στους πρόσφυγες και μετανάστες και στη μεταναστευτική πολιτική που ασκείται από την ΕΕ, η οποία όχι μόνο στερεί σε πολλούς από αυτούς το δικαίωμα σε μια καλύτερη ζωή, αλλά τους οδηγεί και στο θάνατο. Κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα να ζητήσει άσυλο σε μια άλλη χώρα από τη στιγμή που κινδυνεύει, έχει δικαίωμα προστασίας και σεβασμού της ζωής και της αξιοπρέπειάς του. Στην εποχή μας χιλιάδες άνθρωποι αναγκάζονται να μετακινηθούν από τις εστίες τους στην προσπάθειά τους να επιβιώσουν, με προορισμό τους τις χώρες της πολιτισμένης Ευρώπης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση χαράζει μια πολιτική που στόχο έχει να προσδιορίσει ποιοι είναι πρόσφυγες και ποιοι νόμιμοι και παράνομοι μετανάστες. Με το *Ευρωπαϊκό σύμφωνο του 2008* ενισχύονται οι συνοριακοί έλεγχοι και με τη συμφωνία *Δουβλίνο III* τα κράτη που βρίσκονται στα σύνορα της ΕΕ αναλαμβάνουν το κύριο βάρος των αιτήσεων εξέτασης ασύλου κάτι στο οποίο δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν με αποτέλεσμα χιλιάδες άνθρωποι να εγκλωβιστούν στα κράτη αυτά. Εκατοντάδες άνθρωποι χάνουν τη ζωή τους προσπαθώντας να διαπλεύσουν την Μεσόγειο. Με την *Κοινή Δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης – Τουρκίας το 2016* οι οδοί διέλευσης κλείνονται προς τα ελληνικά νησιά και μετατοπίζονται προς την κεντρική Μεσόγειο. Η ΕΕ μέσω των εκτελεστικών οργάνων της διαπράττει εγκλήματα εις βάρος ανθρώπων, τα οποία δεν καταγράφονται, δεν διερευνώνται, δεν τιμωρούνται. Το *Νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο του 2020* παρόλο που κάνει λόγο για δίκαιη κατανομή ευθυνών και αλληλεγγύη, στην πραγματικότητα συνεχίζει να προστατεύει τα συμφέροντα των κρατών της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης. Στο δεύτερο και τρίτο μέρος του κειμένου γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης των ηθικών ερωτημάτων που προκύπτουν, με οδηγό τις σκέψεις και τις ιδέες σημαντικών φιλοσόφων και διακεκριμένων ανθρώπων του πνεύματος. Η Χάννα Άρεντ έχοντας ζήσει σε μια εποχή μαζικών μετακινήσεων πληθυσμών, έχει γράψει ότι το δικαίωμα ασύλου του πρόσφυγα καταργήθηκε όταν κατέστη επικίνδυνο για τα έθνη-κράτη που κλήθηκαν μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο να αναγνωρίσουν τα εκατομμύρια των απάτριδων. Τα δικαιώματα των ανθρώπων αυτών παύουν να έχουν ισχύ από τη στιγμή που δεν αποτελούν μέλη ενός έθνους-κράτους. Ο Μισέλ Φουκώ εισάγει την έννοια της βιοπολιτικής, της δύναμης της εξουσίας να χαρίζει τη ζωή αλλά και να αφήνει να πεθάνει, μια έννοια που υλοποιείται στις μέρες μας με πολλούς τρόπους, κυρίως όμως με τον τρόπο που αντιμετωπίζονται οι

πρόσφυγες και μετανάστες. Οι «γυμνές ζωές» των ανθρώπων χωρίς δικαιώματα της Άρεντ επανέρχονται με τον Αγκάμπεν ο οποίος αναφέρεται στην κατάσταση του ανθρώπου που, γυμνός από τα πολιτικά του δικαιώματα μοιάζει με τον homo sacer, του οποίου ο θάνατος του δεν τιμωρούνταν. Επίσης ο Αγκάμπεν αναφέρεται στην κατάσταση εξαίρεσης που δημιουργεί η μεταναστευτική και προσφυγική κρίση και η οποία επιτρέπει στην βιοεξουσία να εφαρμόζει βίαιες μεταναστευτικές πολιτικές. Τα στρατόπεδα εγκλεισμού ανθρώπων είναι για τον Αγκάμπεν αποτέλεσμα της δημιουργίας μιας κατάστασης έκτακτης ανάγκης. Τα ΜΜΕ με την προβολή εικόνων θανάτου συντελούν στο να εκλαμβάνεται από το κοινό αίσθημα ο θάνατος ως κάτι αναπόφευκτο να συμβεί και μη αντιμετωπίσιμο, ως κάτι «κανονικό». Η κρίση που προβάλλεται ως προσφυγική και ανθρωπιστική είναι στην πραγματικότητα καπιταλιστική.

II.ABSTRACT

This post-graduate dissertation, in the first part, it's being referred to refugees and immigrants, and to immigration policy which is being exerted by the E.U. which deprives on many of them not only the right to the chance of a better life but it leads them to death. Every human has the right to ask for asylum in another country in the case of bring in danger, has the right for protection and respect of life and dignity. In our age thousands of people are being forced to leave their home to survive with destination the civilized Europe. The E.U. exercise a policy that aims to determine who are the refugees and who are the legal and illegal immigrants. With the "European deal of 2008" the borderline controls are being strengthened and with the deal of "Dublin III" the countries who are in the borders of E.U. are undertaking the main responsibility of the asylum examination which is something that they cannot cope and it results to the entrapment of many people in these countries. Hundreds of people are losing their lives trying to pass the Mediterranean sea. With the "E.U.-Turkey Deal" of 2016, the routes of passing through the Greek islands are being closed and are being moved to the central Mediterranean. The E.U. through its executive organs commits crimes against humanity which are not being recorded, investigated and not being punished. The "new pact of 2020 on immigration and asylum" despite of referring about fair allocation of

responsibilities and solidarity, in reality it keeps protecting the interests of central and north Europe.

At the second part of the text an attempt is made for approaching the issue based on ideas of great philosophers and distinguished educated people. Hannah Arendt spending her life on an age of mass movements of populations, she has written that the refugee's right to asylum was abolished when it became dangerous for the nation-state that was asked of them to recognize the rights of stateless after the first World War. The human rights of these people are ceased to be valid from the moment they aren't citizens of a nation-state. Michel Foucault is introducing the concept of biopolitics, the strong capability of power to offer life to people and leave to die which is a sense that is being implemented with many ways, but mainly with the way refugees and immigrants are being treated. Arendt's "bare lives" of people without rights return with Agamben who refers to the human condition, who stripped of his political rights, resembles to the "homo sacer" whose death was not punished. Agamben also refers to the "state of exception" created by the immigration and refugee crisis and which allows "biopower" to implement violent immigration policies. The human internment camps for Agamben the result of the creation of the state of emergency. The mass media by projecting images of death contribute to it being perceived by the common sense as something inevitable and untreatable, as something "normal". The crisis who is being showed as a refugee and humanitarian crisis is in reality capitalist.

III.ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

FRONTEX: Frontieres Exterieures (Εξωτερικά σύνορα: Οργανισμός Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής).

EUROSUR: European Border Surveillance System (Ευρωπαϊκό Σύστημα Επιτήρησης Συνόρων).

EASO: European Asylum Support Office (Ευρωπαϊκό Γραφείο Υποστήριξης Ασύλου).

EUROPOL: European Police Office (Οργανισμός επιβολής του νόμου της Ευρωπαϊκής Ένωσης).

CEAS: Common European Asylum System (Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου).

UNHCR:United Nations High Commissioner for Refugees (Υπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες).

ΕΛ.ΑΣ.: Ελληνική Αστυνομία.

ΔΟΜ: Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης.

ΣΠΜΚ: Συνολική Προσέγγιση για τη Μετανάστευση και την Κινητικότητα.

IV.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία αναπτύσσει το θέμα της βιοπολιτικής εξουσίας των ισχυρών κρατών πάνω στους ανθρώπους και κυρίως σε αδύναμες και επισφαλείς πληθυσμιακές ομάδες όπως οι πρόσφυγες και οι μετανάστες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να τους αφαιρείται η δυνατότητα να καθορίζουν οι ίδιοι την ζωή τους και το μέλλον τους. Οι μεταναστευτικές πολιτικές οι οποίες ασκούνται από τα κυρίαρχα κράτη έρχονται σε αντίθεση με κάθε έννοια δικαίου. Το κύριο ηθικό ζήτημα που δημιουργείται είναι ότι η καθολικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν ισχύει στην πράξη. Συνακόλουθα, ερωτήματα που αναδύονται και γίνεται προσπάθεια να απαντηθούν, είναι: Γιατί ασκείται η συγκεκριμένη μεταναστευτική πολιτική εδώ και πολλά χρόνια; Ποιους σκοπούς εξυπηρετεί; Ποιους ωφελεί, ποιους βλάπτει; Πως επηρεάζει τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα; Ποιος είναι ο ρόλος του ρατσισμού στη νομιμοποίηση του δικαιώματος θανάτωσης από τη βιοεξουσία; Πως μπορεί να εξηγηθεί η αδιαφορία, η απάθεια και ο κυνισμός που δείχνουν οι κυβερνήσεις αλλά και τα άτομα απέναντι στους συνεχιζόμενους θανάτους μεταναστών και προσφύγων που επιχειρούν να εισέλθουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση;

Το κείμενο της εργασίας αποτελείται από τρία κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στην μεταναστευτική πολιτική που ασκείται εδώ και είκοσι περίπου χρόνια στην Ευρώπη και στα αποτελέσματά της. Στο δεύτερο κεφάλαιο χρησιμοποιούνται οι σκέψεις των φιλοσόφων κυρίως της Χάννα Άρεντ , του Μισέλ Φουκώ και του Τζόρτζιο Αγκάμπεν όπως τις εξέφρασαν στα έργα τους, ώστε να γίνει μια προσπάθεια απάντησης των ηθικών ερωτημάτων που γεννά η προσφυγική κρίση. Οι φιλόσοφοι αυτοί μας βοηθούν να κατανοήσουμε όσα συνέβαιναν και συμβαίνουν και ίσως να πράξουμε ορθότερα. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα πραγματικά αίτια της μετακίνησης πληθυσμών και στην χρησιμοποίηση των προσφύγων και μεταναστών για την εξυπηρέτηση οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων.

1.ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Το 2019, 272 εκατομμύρια άνθρωποι παγκοσμίως είχαν εγκαταλείψει τις εστίες τους. Στην Ευρώπη, η οποία έπρεπε να ανταποκριθεί στη μεγαλύτερη προσφυγική κρίση μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τα τελευταία χρόνια, 1,25 εκατομμύρια άνθρωποι ζήτησαν άσυλο ενώ 22 εκατομμύρια άνθρωποι που ζουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση γεννήθηκαν έξω από αυτή. Ένοπλες συγκρούσεις, τρομοκρατία, διώξεις λόγω θρησκευτικών φανατισμών, αυταρχικά ή

δικτατορικά καθεστώτα, διεφθαρμένοι πολιτικοί, ανέχεια, πείνα, αναλφαβητισμός και υπανάπτυξη, εγκληματικότητα, απουσία προστασίας από τις κυβερνήσεις της ζωής των πολιτών αλλά και η νεοαποικιοκρατία και ο καπιταλισμός είναι οι κύριες αιτίες που αναγκάζουν χιλιάδες ανθρώπους να φεύγουν μακριά από τον τόπο που γεννήθηκαν. Η μεταναστευτική πολιτική που ασκούν οι ανεπτυγμένες χώρες έχει ως στόχο να εμποδίσει όσο το δυνατόν περισσότερο την είσοδο σε αυτές μεταναστών και προσφύγων. Ωστόσο η πολιτική αυτή δεν έχει αποτέλεσμα αφού αντιμετωπίζει την μετανάστευση ως ένα απομονωμένο γεγονός και όχι ως ένα γεγονός που σχετίζεται άμεσα με την οικονομική παγκοσμιοποίηση. Τα ανθρώπινα δικαιώματα παραβιάζονται γιατί ταυτίζονται με τα πολιτικά, κοινωνικά και ατομικά δικαιώματα που είναι κατοχυρωμένα για τους πολίτες μιας χώρας αλλά όχι για τους αλλοδαπούς και κυρίως για όσους εισήλθαν σε μια χώρα με « αντικανονικό» τρόπο. Ο άνθρωπος που φεύγει από τη χώρα του και χάνει την ταυτότητά του ως πολίτη της, χάνει και τα δικαιώματά του ως άνθρωπος. Έννοιες όπως βιοπολιτική, βιοεξουσία, γυμνή ζωή, ιερός άνθρωπος, επανέρχονται στο προσκήνιο και μας υπενθυμίζουν το πόσο μπορεί ο άνθρωπος να μεγαλουργήσει αλλά και να εξαφανίσει όσα δημιούργησε. Η ιστορία επαναλαμβάνεται.

1.1.Πρόσφυγες

Κάθε άτομο που προσπαθεί να ξεφύγει από ένοπλες συγκρούσεις ή διώξεις λόγω φυλής, θρησκείας, ιθαγένειας, πολιτικής ή ιδιότητας μέλους ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας, είναι πρόσφυγας και δικαιούται να λαμβάνει προστασία στο έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με βάση τη Σύμβαση της Γενεύης, το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης και άλλα νομικά κείμενα όπως η σύμβαση του 1969 του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας. Η Σύμβαση της Γενεύης (1951) καθορίζει το ποιος είναι πρόσφυγας καθώς και τα βασικά δικαιώματά του. Ένα από τα βασικότερα είναι ότι δεν πρέπει να επιστρέφονται ή να επαναπροωθούνται με τρόπο που θέτει σε κίνδυνο τη ζωή τους. Θεσπίζονται λοιπόν ενιαίες διαδικασίες ασύλου για την παροχή διεθνούς προστασίας. Το 2010 δημιουργείται το Ευρωπαϊκό Γραφείο Υποστήριξης Ασύλου (European Asylum Support Office-EASO) το οποίο συνεργάζεται στενά με τις εθνικές υπηρεσίες μετανάστευσης και ασύλου καθώς και με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Στην εφαρμογή του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου συμβάλλουν η Ύπατη Αρμοστεία του

ΟΗΕ για τους πρόσφυγες καθώς και ο ενταγμένος στο σύστημα του ΟΗΕ Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης¹. Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR), στα τέλη του 2018 υπήρχαν 25,9 εκατομμύρια πρόσφυγες παγκοσμίως. Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ) ορίζει ως πρόσφυγα κάθε άτομο που διασχίζει διεθνή σύνορα ή μετακινείται στο εσωτερικό ενός κράτους εγκαταλείποντας, τον τόπο κατοικίας του, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς στο οποίο υπάγεται, από το εάν η μετακίνησή του είναι εκούσια ή ακούσια, από τα αίτια της μετακίνησής του ή από τη χρονική διάρκεια της παραμονής του². Το καθεστώς πρόσφυγα συνεπάγεται ένα ευρύ φάσμα δικαιωμάτων, ενώ οι αιτούντες άσυλο ή όσοι δεν έχουν υποβάλλει αίτημα ασύλου υπόκεινται σε περιορισμό της κίνησης τους εντός του χώρου υποδοχής ή εντός της περιοχής και δεν τους επιτρέπεται η εργασία.

1.2.Αιτούντες άσυλο

Οι αιτούντες άσυλο είναι άτομα που ισχυρίζονται ότι είναι πρόσφυγες, αλλά δεν τους έχει αναγνωριστεί ακόμα καθεστώς πρόσφυγα. Επί του παρόντος, πρέπει να υποβάλουν αίτηση για προστασία στην πρώτη χώρα της ΕΕ στην οποία εισέρχονται σύμφωνα με τον Κανονισμό Δουβλίνο 3 που τέθηκε σε ισχύ στις 19 Ιουλίου 2013. Λαμβάνουν καθεστώς πρόσφυγα ή διαφορετική μορφή διεθνούς προστασίας μόνο αφού ληφθεί θετική απόφαση από τις εθνικές αρχές. Αυτό σημαίνει ότι δεν αναγνωρίζεται κάθε αιτών άσυλο ως πρόσφυγας. Το 2018 οι χώρες της ΕΕ παρείχαν προστασία σε περίπου 333. 400 αιτούντες άσυλο. Σύμφωνα με τον Κανονισμό Δουβλίνο III αρμόδιο κράτος για την εξέταση της αίτησης ασύλου είναι αυτό της πρώτης εισόδου του υπηκόου τρίτης χώρας, που ζητάει άσυλο. Ωστόσο πάγιο αίτημα των χωρών του νότου, όπως η Ελλάδα είναι να μεταβληθεί αυτός ο κανόνας, αφού είναι πολύ δύσκολο να διαχειριστούν τόσο μεγάλο αριθμό αιτούντων.

¹ Δημήτρης Παρσάνογλου, (Δρ. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών), «Τι άφησε πίσω της η «Προσφυγική κρίση»; Μετατοπίσεις του Ευρωπαϊκού συνοριακού καθεστώτος και της εθνικής/κρατικής κυριαρχίας», *Κοινωνική Πολιτική*, τεύχος 12, Μάιος 2020,23-38.
<https://doi.org/10.12681/sp.29023>

² Συμβούλιο της Ευρώπης, «Τα Δικαιώματα και το Νομικό καθεστώς των Προσφύγων: Βασικά στοιχεία και όροι/Γλωσσική υποστήριξη για ενήλικες πρόσφυγες», διαθέσιμο στο: <http://www.coe.int/lang-refugees>

1.3.Μετανάστες

Η μετανάστευση είναι ένα φαινόμενο διαχρονικό το οποίο τα τελευταία τριάντα χρόνια έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις. Περισσότεροι από 50.000.000 άνθρωποι έχουν εγκαταλείψει την πατρίδα τους. Οι μετανάστες, μετακινούνται όχι λόγω άμεσης απειλής ή δίωξης, αλλά κυρίως για να βελτιώσουν τη ζωή τους. Στόχος τους είναι η εξεύρεση εργασίας, η αναζήτηση καλύτερης εκπαίδευσης ή η επανένωση με την οικογένεια. Μετά το 2015 και στην Ελλάδα οι μεταναστευτικές ροές έχουν αυξηθεί πολύ. Χιλιάδες άνθρωποι επιχειρούν να διασχίσουν το Αιγαίο προσπαθώντας να εισέλθουν στην Ευρώπη. Η Ύπατη Αρμοστεία αναφέρει πως πρόκειται για τον μεγαλύτερο αριθμό προσφύγων και εκτοπισμένων μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Σε αντίθεση με τους αιτούντες άσυλο των οποίων η υποδοχή ορίζεται από διεθνείς συνθήκες, οι όροι υποδοχής των μεταναστών ορίζονται από το κάθε κράτος. Ο όρος «λαθρομετανάστης» είναι αδόκιμος και προσβλητικός³. Κανένας άνθρωπος δεν είναι «λαθραίος». Πρόκειται για τον μετανάστη «χωρίς χαρτιά», δηλαδή νομιμοποιητικά έγγραφα παραμονής στη χώρα. Αρκετοί από αυτούς διέθεταν στο παρελθόν άδειες διαμονής οι οποίες όμως δεν ανανεώθηκαν (λόγω ανεργίας και συνακόλουθης έλλειψης ενσήμων ή για άλλους λόγους). Μπορεί επίσης παρά την μακροχρόνια διαμονή τους στη χώρα, να μην τους δόθηκαν τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα λόγω δυσκαμψίας του νόμου. Προέρχονται από χώρες με σοβαρά κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά προβλήματα που καθιστούν την ζωή τους σε αυτές αδύνατη. Το άρθρο 5 του ελληνικού Συντάγματος αναφέρει ότι «όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων».

³ Βασίλης Παπαστεργίου, Ελένη Τάκου, *Η μετανάστευση στην Ελλάδα, έντεκα μύθοι και περισσότερες αλήθειες* (Αθήνα: Έκδοση του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ, Παράρτημα Ελλάδας, 2015),13.

1.4.Τα θεμελιώδη δικαιώματα των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο σύμφωνα με διεθνή κείμενα

Σύμφωνα με τις Χ.Μ. Ακριβοπούλου & Μ. Παπανδρέου⁴, στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο άρθρο 14 παρ.1, κατοχυρώνεται το δικαίωμα του καθενός να ζητά άσυλο και να εξετάζεται η αίτησή του με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, το δικαίωμα ακρόασης, προσφυγής και δίκαιης δίκης. Σε διεθνή κείμενα όπως το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα αναφέρεται ρητά η απαγόρευση γενικά κάθε βασανιστηρίου και κάθε απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας των αιτούντων άσυλο στα κράτη υποδοχής. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επίσης εκτός από την παραπάνω απαγόρευση αναφέρεται και στην υποχρέωση των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, μη απέλασης των αιτούντων σε κράτη που δεν εγγυώνται την σωστή μεταχείριση τους. Στη σύμβαση της Γενεύης του 1951 και στα άρθρα 1 και 2 ορίζεται ποιος θεωρείται πρόσφυγας. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό θα πρέπει να βρίσκεται εκτός του κράτους διαμονής του, να υπάρχουν λόγοι εξαιτίας των οποίων να φοβάται να επιστρέψει (φυλή, θρησκεία, εθνικότητα, κοινωνική τάξη ή πολιτικές πεποιθήσεις) και να μη μπορεί ή να μη θέλει να ζητήσει προστασία από το κράτος αυτό. Όσον αφορά στην αρχή της μη επαναπροώθησης στο άρθρο 33 της Σύμβασης της Γενεύης αναφέρεται ρητά ότι: καμία χώρα δεν επιτρέπεται να απελαύνει ή να επαναπροωθεί πρόσφυγες σε εδάφη όπου η ζωή ή η ελευθερία τους κινδυνεύουν εξαιτίας φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων. Ωστόσο υπάρχει εδώ η εξαίρεση που επιτρέπει σε ένα κράτος την επαναπροώθηση ενός αιτούντα άσυλο στο έδαφος ενός άλλου κράτους εάν αυτό θεωρείται « ασφαλές». Με την εξαίρεση αυτή δίνεται το δικαίωμα προώθησης σε κράτη που υποχρεούνται να εξετάσουν αιτήματα ασύλου κι έτσι οι αιτούντες χάνουν το δικαίωμα προσφυγής.

⁴ Χ.Μ. Ακριβοπούλου & Μ. Παπανδρέου, «Τα θεμελιώδη δικαιώματα του αιτούντα πολιτικό άσυλο κατά την ΕΣΔΑ και το «μαχητό» τεκμήριο της ασφαλούς χώρας (Κανονισμός Δουβλίνο II)», *www.constitutionalism.gr*, διαθέσιμο στο:

<https://www.constitutionalism.gr/2407-ta-temeliwdi-dikaiwmata-toy-aitoynta-politiko-asylo>

1.5. Το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο (2008)

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν μπορεί να δεχτεί όλους τους μετανάστες γιατί η ανεξέλεγκτη μετανάστευση θα προκαλέσει σίγουρα νέα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα. Γι αυτό οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμφώνησαν με το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο(2008)⁵ να οργανώσουν την νόμιμη μετανάστευση λαμβάνοντας υπόψη τις δυνατότητες υποδοχής κάθε χώρας από την άποψη της παροχής στέγασης, υγειονομικής περίθαλψης, εκπαιδευτικών και κοινωνικών υπηρεσιών, εργασίας καθώς και προστασίας από την εκμετάλλευση εγκληματικών δικτύων. Ανάλογα με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας κάθε κράτους θα είναι δυνατή η είσοδος μεταναστών που θα χρησιμοποιούνται ανάλογα με τις ικανότητες και την μόρφωσή τους σε ανάλογες θέσεις εργασίας. Στόχο αποτελεί να χρησιμοποιηθεί η μετανάστευση ως μοχλός ανάπτυξης και για αυτό οι μετανάστες με υψηλή επαγγελματική εξειδίκευση είναι περισσότερο «ευπρόσδεκτοι».

Επίσης συμφώνησαν να καταπολεμήσουν την παράνομη μετανάστευση με συμφωνίες επανεισδοχής σε συνεργασία με τις χώρες καταγωγής και διέλευσης στέλλοντας με ασφάλεια τους παράνομους μετανάστες σε αυτές, δίνοντας ωστόσο προτεραιότητα στην εκούσια επιστροφή. Η *Οδηγία της Επιστροφής* είναι αυτή που αναφέρεται στην οικειοθελή αναχώρηση και στην αναγκαστική απομάκρυνση. Αποφασίστηκε η ενίσχυση των συνοριακών ελέγχων με την χρήση κοινών μηχανισμών όπως για παράδειγμα η ταυτοποίηση βιομετρικών στοιχείων, καθώς και η αστυνομική και δικαστική συνεργασία, για την καταπολέμηση των διεθνών εγκληματικών δικτύων διακίνησης μεταναστών και εμπορίας ανθρώπων «ώστε να αποτρέπονται τα ανθρωπιστικά δράματα που προκύπτουν ,ιδίως στη θάλασσα»⁶. Για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των συνοριακών ελέγχων ανατέθηκε στον οργανισμό FRONTEX ο συντονισμός του ελέγχου των εξωτερικών συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁵ Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο», <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:jl0038&from=>

⁶ Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο», σ.8.

Οι πολιτικές των κρατών θα πρέπει να ενθαρρύνουν την αρμονική ενσωμάτωση όσων μεταναστών έχουν προοπτική εγκατάστασης σε αυτές που σημαίνει ότι θα πρέπει να τους δίδεται πρόσβαση στην εργασία, στην εκπαίδευση, στην υγειονομική περίθαλψη και δεν θα γίνονται διακρίσεις εις βάρος τους. Από την πλευρά τους οι μετανάστες θα πρέπει να τηρούν τους νόμους της χώρας υποδοχής και θα σέβονται τις αξίες και την εθνική ταυτότητα της.

1.6.«Ασπίδα», «Ξένιος Ζεύς»!

Συνέπεια του Συμφώνου κατά τον Α. Φωτιάδη ⁷ ήταν να μετατεθεί το βάρος της μεταναστευτικής πολιτικής στην αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης και να διακοπούν οι μαζικές νομιμοποιήσεις. Επιτρέπεται η μακροχρόνια διοικητική κράτηση των αλλοδαπών που συλλαμβάνονται, σε ειδικές εγκαταστάσεις (που είναι κυρίως παλιά στρατόπεδα), τα «κέντρα φιλοξενίας», σύγχρονα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Η συνοριακή επιτήρηση στρατιωτικοποιείται και η αστυνομία αποκτά καίριο ρόλο. Εντείνονται οι επιχειρήσεις επαναπροώθησεων. Από το 2012, χρονιά που ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία επεκτείνεται και αυξάνονται πολύ οι αφίξεις Σύρων προσφύγων, η Ελλάδα παίρνει μια σειρά μέτρων που αποσκοπούσαν στην φύλαξη των συνόρων της, τα οποία χρηματοδοτήθηκαν κυρίως από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Συνόρων. Η επιχείρηση «Ασπίδα», που περιελάμβανε, ανάμεσα σε άλλα τον φράχτη στον Έβρο, ένα ηλεκτρονικό τείχος από τη Νέα Βύσσα μέχρι τις Καστανιές, ο εγκλεισμός έως και 18 μηνών των μεταναστών /τριών και προσφύγων χωρίς χαρτιά σε στρατόπεδα συγκέντρωσης καθώς και η επιχείρηση «Ξένιος Δίας», είναι τα σημαντικότερα. Τον Αύγουστο του 2012 αρχίζει η επιχείρηση με τον ειρωνικό τίτλο « Ξένιος Ζεύς». Η ΕΛ.ΑΣ. διενεργεί εκκαθαριστικές επιχειρήσεις. Οι διαταγές είναι να ακολουθηθεί πολιτική αποτροπής νέων εισόδων η οποία «να κάνει το βίο αβίωτο»⁸ σε όσους συλλαμβάνονται να εισέρχονται παράνομα. Η επιχείρηση «Ξένιος Δίας» αναπτύσσεται στο εσωτερικό της χώρας και στα σημεία εξόδου προς την Ευρώπη . Συλλαμβάνονται πολλοί μετανάστες και πρόσφυγες και δημιουργούνται τα κέντρα κράτησης, τα «προαναχωρησιακά»⁹. Οι συνθήκες στα κέντρα κράτησης είναι άθλιες. Από το 2013 ύστερα

⁷ Αποστόλης Φωτιάδης, *Έμποροι των Συνόρων*, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποταμός,2015),12.

⁸ Φωτιάδης, *Έμποροι των Συνόρων*,15.

⁹ Στο ίδιο,40.

από συνεχείς καταγγελίες η ΕΛ.ΑΣ. αποφασίζει την μη κράτηση Σύριων προσφύγων. Παρά τις πληροφορίες για συνεχείς επαναπροωθήσεις, η Ευρωπαϊκή Ένωση συνεχίζει να χρηματοδοτεί την Ελλάδα ασκώντας κατά καιρούς κριτική στον τρόπο χειρισμού της κατάστασης. Το μέγεθος της υποκρισίας τεράστιο αφού όλα όσα γίνονται είναι αποτέλεσμα των δικών της επιλογών και αποφάσεων.

1.7.Η Διεθνής Συνθήκη Δουβλίνο III(2013)

Με την Διεθνή Συνθήκη Δουβλίνο III ¹⁰του 2013, την οποία υπέγραψαν όλα τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και η Νορβηγία, η Ισλανδία, η Ελβετία και το Λιχτενστάιν, θεσπίζονται τα κριτήρια και οι μηχανισμοί με βάση τους οποίους προσδιορίζεται ποιο κράτος μέλος είναι υπεύθυνο για την εξέταση μιας αίτησης διεθνούς προστασίας. Τα κριτήρια αυτά είναι η οικογενειακή ενότητα, τα έγγραφα διαμονής ή θεωρήσεων, ή η παράτυπη είσοδος και παραμονή. Ένας από τους κύριους στόχους του Κανονισμού του Δουβλίνου, είναι να αποτρέψει έναν αιτούντα από την υποβολή αιτήσεων σε πολλά κράτη μέλη. Ένας άλλος στόχος είναι να μειωθεί ο αριθμός των περιφερόμενων αιτούντων ασύλου, οι οποίοι στέλνονται από το ένα κράτος στο άλλο. Η χώρα όπου ο αιτών άσυλο κάνει για πρώτη φορά αίτηση για άσυλο είναι υπεύθυνη είτε για την αποδοχή ή την απόρριψη του ασύλου, και ο αιτών δεν μπορεί να εκκινήσει τη διαδικασία σε άλλη. Σύμφωνα με έκθεση της *Υπατης Αρμοστείας για τους Πρόσφυγες* αυτό είναι και το πιο συχνά εφαρμοζόμενο κριτήριο με αποτέλεσμα οι χώρες στις οποίες αρχικά φτάνουν οι πρόσφυγες όπως η Ελλάδα και η Ιταλία να αναλαμβάνουν όλο το βάρος της εξέτασης αιτημάτων ασύλου και να μην μπορούν να προσφέρουν βοήθεια σε όλους τους ανθρώπους καθώς δεν διαθέτουν ολοκληρωμένα συστήματα ασύλου. Επιπλέον οι πολίτες τους αισθάνονται ότι αδικούνται από την Ε.Ε. καθώς η ευθύνη δεν κατανέμεται δίκαια και δεν δέχονται όλες οι χώρες το μερίδιο που τους αναλογεί ανάλογα με τον πληθυσμό αλλά και την οικονομική κατάσταση της καθεμιάς. Ακόμα οι χώρες αυτές δέχονται και πολλούς μετανάστες και πρόσφυγες που αναγκάζονται να

¹⁰ Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, «Δουβλίνο III», <https://migration.gov.gr/gas/diadikasies/doyvlino-iii/>

επιστρέψουν στην πρώτη χώρα άφιξης. Το σύστημα λοιπόν αποτυγχάνει στην παροχή δίκαιης και αποτελεσματικής προστασίας και οι άνθρωποι μαραζώνουν σε χώρες όπου δεν επιθυμούν να διαμένουν και δεν μπορούν να επανενωθούν με τις οικογένειες τους. Ο Κανονισμός του Δουβλίνου λοιπόν εμποδίζει τα νομικά δικαιώματα και την προσωπική ευημερία των αιτούντων άσυλο, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος σε μια δίκαιη εξέταση του αιτήματος ασύλου τους. Επίσης επιφέρει την άνιση κατανομή των αιτήσεων παροχής ασύλου μεταξύ των κρατών μελών¹¹.

1.8.Αποτελέσματα της «μεταναστευτικής» πολιτικής της Ε.Ε.

Η πολιτική αυτή της Ε.Ε. αποδεικνύεται αναποτελεσματική και μάταιη σύμφωνα με τον Ανδρέα Τάκη¹². Παρουσιάζονται προβλήματα τόσο στο σύστημα του ασύλου όσο και στο μηχανισμό των επιστροφών. Χιλιάδες αιτήματα ασύλου παραμένουν ανεξέταστα. Ο επαναπατρισμός δεν είναι καταρχήν εφικτός γιατί δεν υπάρχει δυνατότητα συνεννόησης πολιτικής ή διπλωματικής με τις χώρες τους. Διασφαλίζεται πρόσκαιρα ένα ευρωπαϊκό εθνικό σύνορο αλλά παραβιάζεται σε άλλο σημείο η ευρωπαϊκή επικράτεια. «Τα μονοπάτια της παράνομης μετανάστευσης μετα-βάλλονται και προσαρμόζονται στις κινήσεις «σφραγίσματος»». Τα αίτια των μεταναστευτικών ροών-οι πολιτικές και οικονομικές κρίσεις, ο πόλεμος και η πολιτική και στρατιωτική εμπλοκή της Δύσης, οι περιβαλλοντικές μεταβολές-δεν είναι ούτε έκτακτα ούτε μεταστρέψιμα και η επίλυσή τους δεν είναι εφικτή. Η Ευρώπη εθελουφλεί μπροστά στο πρόβλημα που δεν αντιμετωπίζεται με την συντηρητική τακτική του Συμφώνου: άσυλο ή επιστροφή. Μάταιη και η χρήση βίας με τις συλλήψεις και τις διοικητικές κρατήσεις από την ελληνική αστυνομία. Το μόνο αποτέλεσμα ήταν οι καταδίκες της χώρας μας στα ευρωπαϊκά δικαστήρια. Η Ε.Ε. επικρίνει την Ελλάδα για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, «κατανοεί» όμως την ιδιαίτερη πίεση που δέχεται και της προσφέρει ως αντάλλαγμα οικονομική χρηματοδότηση για να λειτουργεί ως ένα είδος ουδέτερης ζώνης για χάρη της ασφάλειας της Ευρώπης. Έτσι ο πληθυσμός των

¹¹ Διεθνής Αμνηστία, «Ένα Τεστ Ηγεσίας για την Ευρωπαϊκή Ένωση»,

<https://www.amnesty.gr/news/articles/article/21389/ena-test-igesias-gia-tin-ee>

¹² Ανδρέας Χ. Τάκης, Επίκουρος καθηγητής Ιστορίας, Φιλοσοφίας & Κοινωνιολογίας του Δικαίου, Τμήμα Νομικής ΑΠΘ.

μεταναστών που συσσωρεύονται στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου διαρκώς αυξάνεται. Μακροχρόνια διαμένοντες χωρίς χαρτιά, «απάτριδες», άτομα γυμνά από προστασία, αφού στερούνται την πολιτική εγγύηση κάποιας κρατικής οντότητας, απογυμνώνονται και από τα δικαιώματά τους ως άνθρωποι. Η θέση τους είναι επισφαλής και ευάλωτη, ζουν λαθραία, είναι εκμεταλλεύσιμοι ως προς την εργασία, ζουν σε άθλιες συνθήκες, βρίσκουν καταφύγιο σε υποβαθμισμένες περιοχές των μεγάλων αστικών κέντρων. Η άκρα δεξιά στρέφει εναντίον τους την ταλαιπωρημένη από την οικονομική κρίση κοινωνία, κινδυνεύει ακόμη και η ζωή τους, απομονώνονται πλήρως κοινωνικά. Βρίσκονται στην απόλυτη διάκριση της αστυνομίας που ασκεί πάνω τους με «υπερβάλλοντα ζήλο» τα καθήκοντά της¹³.

1.9.Στρατιωτικοποίηση των συνόρων

Μετά το ναυάγιο στη Λαμπεντούζα και τον πνιγμό πολλών ανθρώπων (Οκτώβριος 2013), η Ευρωπαϊκή Ένωση στο όνομα του ανθρωπισμού και των χαμένων ζωών στη Μεσόγειο, «στρατιωτικοποιεί ταχύτατα τα σύνορά της»¹⁴. Οι επιθεωρήσεις και οι έλεγχοι στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. γίνονται πολύ αυστηροί για την παρεμπόδιση της λαθρομετανάστευσης, του λαθρεμπορίου ναρκωτικών και άλλων παράνομων δραστηριοτήτων. Σε περίπτωση σοβαρού κινδύνου για τη δημόσια πολιτική ή τη δημόσια ασφάλεια εξουσιοδοτείται κάθε κράτος μέλος να αποκαταστήσει προσωρινά τους ελέγχους στα σύνορά του εντός της *Ζώνης Σένγκεν*¹⁵. Αυτό έγινε πραγματικότητα μετά τη μεταναστευτική κρίση του 2015.

Η μετανάστευση αντιμετωπίζεται ως θέμα ασφάλειας των Ευρωπαϊκών συνόρων και καμία πρόθεση δεν υπάρχει για την μείωση των θανάτων εφόσον δεν ανοίγεται καμία

¹³ Ανδρέας Χ. Τάκης, «Μακροχρόνια διαμένοντες χωρίς χαρτιά :Το «καταραμένο απόθεμα» των ευρωπαϊκών πολιτικών μετανάστευσης και ασύλου», *www. constitutionalism.gr*, διαθέσιμο στο: <https://www.constitutionalism.gr>

¹⁴ Φωτιάδης, *Έμποροι των Συνόρων*, 54.

¹⁵ Συνθήκη του Σένγκεν: συμφωνία αρχικά μεταξύ των κυβερνήσεων του Βελγίου, της Γερμανίας, της Γαλλίας, του Λουξεμβούργου και της Ολλανδίας σχετικά με τη σταδιακή κατάργηση των ελέγχων στα κοινά τους σύνορα και τη δημιουργία ενιαίων εξωτερικών συνόρων όπου πραγματοποιούνται έλεγχοι εισόδου. Η συμφωνία άρχισε να ισχύει το 1995. Το 2000 καταργείται ο έλεγχος εσωτερικών συνόρων στα σύνορα με την Ελλάδα. Ο χώρος Σένγκεν σχεδόν ταυτίζεται με αυτόν της Ευρωπαϊκής Ένωσης με εξαίρεση μερικών χωρών.

νόμιμη δίοδος που θα μείωνε την ανάγκη για παράνομες διελεύσεις. Η Ε.Ε. με την πολιτική που ασκεί στο μεταναστευτικό στοχεύει στην παρανομοποίηση και την αποτροπή. Με το Eufosur, «το απόλυτο σύστημα ανίχνευσης και εξωτερίκευσης των πληθυσμιακών ροών»¹⁶, ένα υπερασύγχρονο μέσο αστυνόμευσης, στοχεύει στην καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης και του διασυνοριακού εγκλήματος. Πιο σημαντικός όμως στόχος είναι να υπάρχει μια ολοκληρωμένη εικόνα για την κατάσταση στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ ώστε να λαμβάνονται οι ορθές αποφάσεις για την χρηματοδότηση των κρατών και για την διαδικασία αξιολόγησης του Σέγκεν. Έτσι θα ασκείται έλεγχος και πολιτική πίεση, αφού όποιος δεν συμμορφώνεται, θα απομακρύνεται προσωρινά από αυτό. Συγχρόνως με την προώθηση των εξοπλισμών ασφαλείας, προωθούνται τα οικονομικά συμφέροντα των πολεμικών βιομηχανιών και των επιχειρηματικών λόμπι που δραστηριοποιούνται στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας, αγορά που θεωρείται ότι έχει τις μεγαλύτερες δυνατότητες ανάπτυξης στην εποχή μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001. Ο φορέας που προωθεί τα συμφέροντα αυτά είναι η FRONTEX η οποία πέρα από πολυεθνική συνοριοφυλακή είναι μια υπηρεσία διαχείρισης πληροφοριών και χάραξης πολιτικής ασφαλείας. Οργανώνει περιπολίες και συγκροτεί δίκτυο ειδικών που ελέγχουν με συνοπτικές διαδικασίες αν οι κρατούμενοι μετανάστες πληρούν τις προϋποθέσεις για διεθνή προστασία. Ωστόσο τα στελέχη της δεν έχουν εκτελεστικές εξουσίες κι έτσι αποφεύγει τον κίνδυνο να κατηγορηθεί για παραβιάσεις δικαιωμάτων. Αρνείται όμως και τη δημιουργία μηχανισμού στον οποίο θα κατέφευγαν μετανάστες και πρόσφυγες για να καταγγείλουν παραβιάσεις.

Από το 2014 η Ιταλία αρχίζει μια νέα επιχείρηση στη Μεσόγειο με το όνομα «Mare nostrum», διασώζονται περίπου 150.000 μετανάστες σε λιγότερο από ένα χρόνο. Όμως το υψηλό κόστος της επιχείρησης, περίπου 9 εκατομμύρια ευρώ το μήνα αλλά και το γεγονός ότι η Ευρώπη θα αποτελούσε ακόμη μεγαλύτερο πόλο έλξης, αποτελούν τις αιτίες παύσης της επιχείρησης στα τέλη Αυγούστου του 2014¹⁷. Αντικαθίσταται από την επιχείρηση «Τρίτων» που απαιτεί το ένα τρίτο των χρημάτων της Mare Nostrum αλλά το σημαντικότερο είναι ο διαφορετικός σκοπός της : η περιπολία των χωρικών υδάτων της ΕΕ και όχι πρωτίστως η διάσωση. Αποφασίζεται λοιπόν ο έλεγχος των πληθυσμιακών ροών να

¹⁶ Φωτιάδης, *Έμποροι των Συνόρων*, 83.

¹⁷ Φωτιάδης, *Έμποροι των Συνόρων*, 68.

μετατεθεί σε τρίτες χώρες, εκτός Ε.Ε.. Οι μετανάστες που θα εντοπίζονται να πλέουν προς την Ευρώπη θα επαναπροωθούνται. Τον Ιανουάριο του 2014 η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης προτείνει τη δημιουργία στρατοπέδων¹⁸ στις χώρες της Βόρειας Αφρικής όπου θα γίνεται η επεξεργασία αιτημάτων ασύλου διεθνούς προστασίας. Η Ισπανία τον Δεκέμβριο του 2014 συζητά τη δυνατότητα «απόρριψης στα σύνορα» όσων φτάνουν στη Θέουτα και στη Μελίγια χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ζητήσουν άσυλο ή νομική εκπροσώπηση¹⁹. Τα επόμενα χρόνια οι μετανάστες και οι πρόσφυγες συνεχίζουν να ρισκάρουν την ζωή τους διαπλέοντας την Μεσόγειο. Ένα νέο ναυάγιο συμβαίνει στα ανοιχτά της Λαμπεντούζα τον Απρίλιο του 2015 με 800 νεκρούς. Αυτό που εντυπωσιάζει, γράφει ο Σ.Κουβελάκης στο *Borderland*²⁰ είναι η έλλειψη αισθήματος, η απάθεια μπροστά στους θανάτους δεκάδων χιλιάδων ανθρώπων, στην πλειονότητά τους ανώνυμων, στερημένων ακόμη και του δικαιώματος ταφής αλλά όχι Ευρωπαίων. Και προσθέτει πως το συνοριακό καθεστώς αποτελεί συνέχεια της κυριαρχίας που άσκησαν η Ευρώπη και η Δύση στον υπόλοιπο κόσμο, ένα καινούριο κεφάλαιο της οποίας αποτελεί η Ε.Ε..

1.10.Ο διαχωρισμός μετανάστη και πρόσφυγα και η αλλαγή της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής

Μέχρι και την άνοιξη του 2015, ο όρος «λαθρομετανάστης», κυριαρχούσε στον δημόσιο λόγο²¹. Τα επόμενα όμως χρόνια η χρήση του όρου υποχωρεί και γίνεται λόγος πια για πρόσφυγες και μετανάστες κάτι που εξυπηρετεί την αλλαγή της ευρωπαϊκής πολιτικής η οποία αποσκοπεί στην αποτροπή εισόδου μεταναστών στην Ε.Ε.. Νέος στόχος της Ε.Ε. είναι να εξετάζονται οι αιτούντες άσυλο εκτός των συνόρων της. Το επιχείρημα είναι ότι οι πρόσφυγες δεν διακινδυνεύουν έτσι την ζωή τους και τα δίκτυα λαθροδιακίνησης δεν θα

¹⁸ Στο ίδιο, 75.

¹⁹ Στο ίδιο, 167.

²⁰ Stathis Kouvelakis, "BORDERLAND, Greece and EU's Southern Question", NEW LEFT REVIEW 110, (March/April 2018).

²¹ Θανάσης Λάγιος, Βάσια Λέκκα, Γρηγόρης Πανουτσόπουλος, *Διάχυση Συνόρων, Χάραξη Σωμάτων, Σημεία Καταγραφής*, (Αθήνα: Εκδόσεις futura, 2016), 17.

έχουν πλέον λόγο ύπαρξης. Ωστόσο οι τρίτες αυτές χώρες όπως η Λιβύη και η Τουρκία δεν είναι ασφαλείς τόποι παραμονής²².

Στις χώρες αυτές κατασκευάζονται καταυλισμοί και κέντρα διαπίστευσης, ταυτοποίησης και καταγραφής. Ο ευρωπαϊκός οργανισμός εποπτείας των συνόρων συντονίζει τις κοινές περιπολίες Ελλάδας, Τουρκίας και NATO ώστε να διασφαλιστούν τα ευρωπαϊκά σύνορα. Στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες ιδρύονται τα κέντρα διαπίστευσης, ταυτοποίησης και καταγραφής όπου οι νεοεισερχόμενοι ταυτοποιούνται και καταγράφονται από τις αρχές της χώρας σε συνεργασία με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής, το Ευρωπαϊκό Γραφείο Υποστήριξης Ασύλου και το EUROPOL. Κατόπιν καταχωρούνται στην Ευρωπαϊκή βάση δεδομένων, που σχεδιάστηκε για την εφαρμογή της Συνθήκης του Δουβλίνου, που αναφέρεται στον έλεγχο και την καταγραφή των αιτήσεων για άσυλο.

Αυτό είναι το πρώτο φιλτράρισμα γιατί στις χώρες από τις οποίες αιτούνται άσυλο, όπως η Γερμανία, πρέπει να περάσουν από αντίστοιχους ελέγχους σε παρόμοια κέντρα ταυτοποίησης ώστε να κριθούν «άξιοι» να τους χορηγηθεί άσυλο και να παραμείνουν στη χώρα. Στη συνέχεια θα πρέπει να προσέχουν πως θα ζουν, θα πρέπει να επιτελούν επιτυχώς το ρόλο τους ως πρόσφυγες²³ ώστε να επιβεβαιώνουν συνεχώς ότι δίκαια τους χορηγήθηκε άσυλο αλλά και ότι η «ανθρωπιστική» κρίση αντιμετωπίζεται από την «φιλόνητη» Ευρώπη και γενικότερα τον πολιτισμένο κόσμο. Το γεγονός ότι οι πολιτικές των ισχυρών του πλανήτη ευθύνονται στο μεγαλύτερο βαθμό για την κρίση αυτή, είναι κάτι που όλοι γνωρίζουν καλά, αλλά δυστυχώς η υποκρισία και η καταπάτηση στοιχειωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων κυριαρχούν.

Οι προϋποθέσεις αποδοχής και χορήγησης ασύλου στους μετανάστες σχετίζονται με το μορφωτικό επίπεδο, την οικονομική κατάσταση, το θρήσκευμα, το φύλο, την ηλικία πρωτίστως και δευτερευόντως με το αν κινδυνεύει η ζωή τους με την επιστροφή στον τόπο τους. Ως αποτέλεσμα, οι περισσότεροι περιμένουν εγκλωβισμένοι στα κέντρα κράτησης χωρών υποδοχής, όπως η Ελλάδα και η Τουρκία. *«Ούτε ζωή, λοιπόν, ούτε και θάνατος, αλλά καταδίκη σε επιβίωση μέσα σε συνθήκες εξ ολοκλήρου αβιώτες. Αυτό μοιάζει τελικά να είναι*

²² Φωτιάδης,ό.π.,181.

²³ Λάγιος κ.ά., *Διάχυση Συνόρων...*,20-23.

το διακύβευμα για μια βιοπολιτική εξουσία που εστιάζει στην ενίσχυση και διασφάλιση αυτών των ζωών που κρίνονται ως «άξιες να βιωθούν», και στη διάλυση και απαξίωση όλων των υπολοίπων»²⁴.

1.11. Η Κοινή Δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης και Άγκυρας (2016)

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2011 θέσπισε τη Συνολική Προσέγγιση για τη Μετανάστευση και την Κινητικότητα (ΣΠΜΚ), που συνιστά το γενικό πολιτικό πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ για τη μετανάστευση και το άσυλο. Κύριοι στόχοι της είναι η πιο σωστή οργάνωση της νόμιμης μετανάστευσης, η αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης, η χρησιμοποίηση όσο το δυνατόν καλύτερα της μετανάστευσης και της κινητικότητας ως εργαλείου ανάπτυξης και η διεθνής προστασία. Από το φθινόπωρο του 2015 οι χώρες της «βαλκανικής οδού» κλείνουν η μία μετά την άλλη τα σύνορά τους, υπό την πίεση της ομάδας του Βίνσεγκραντ – Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβακία και Τσεχία – σε συνεργασία με την Αυστρία και τη Γερμανία. Στα πλαίσια αυτής της πολιτικής το Μάρτιο του 2016 υπογράφηκε η *Κοινή Δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης και Άγκυρας* για «την αντιμετώπιση της μεταναστευτικής κρίσης»²⁵. Η Τουρκία αναλάμβανε την υποχρέωση να κλείσει όλες τις οδούς της παράνομης μετανάστευσης από τα παράλια της προς τα ελληνικά νησιά. Οι πρόσφυγες και οι μετανάστες που θα κατάφερναν να φτάσουν στα νησιά δεν θα είχαν το δικαίωμα μετεγκατάστασης στην ελληνική ενδοχώρα. Η Ελλάδα μετατρέπεται σε ένα υπαίθριο στρατόπεδο κράτησης. Η Frontex σπεύδει να ενισχύσει το ελληνική ακτοφυλακή. Για κάθε Σύριο που θα επέστρεφε στην Τουρκία, ένας άλλος θα επανεγκαθίσταται στην Ε.Ε. με αντάλλαγμα το χρηματικό ποσό των 6 δις. ευρώ έως το τέλος του 2018 για τη διευκόλυνση για τους Πρόσφυγες. Οι αιτήσεις ασύλου απορρίπτονται από την ελληνική κυβέρνηση χωρίς στην ουσία να εξετάζονται εφόσον η Τουρκία θεωρείται ασφαλής χώρα σύμφωνα με την απόφαση του Ελληνικού Συμβουλίου της Επικρατείας τον Σεπτέμβριο του 2017.²⁶ Παρ' όλα

²⁴ Στο ίδιο, 26.

²⁵ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, «Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, 18 Μαρτίου 2016», <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

²⁶ Διεθνής Αμνηστία, «Ελλάδα: η απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας ανοίγει το δρόμο για τις πρώτες εξαναγκαστικές επιστροφές αιτούντων άσυλο στο πλαίσιο της συμφωνίας ΕΕ-

αυτά από το Μάρτιο του 2016 έως το Μάρτιο του 2020, 140.000 πρόσφυγες και μετανάστες αποβιβάστηκαν στα πέντε ελληνικά νησιά, Λέσβο, Χίο, Σάμο, Λέρο και Κω, και παρέμειναν εγκλωβισμένοι εκεί. Τα αιτήματα ασύλου αυξήθηκαν κατά 257%. Από αυτούς 2.100 αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στην Τουρκία, με κίνδυνο απέλασής τους στη χώρα καταγωγής τους όπου ενδέχεται να απειλούνται με διώξεις. Ο Στάθης Κουβελάκης στο άρθρο του *Borderland*²⁷ γράφει χαρακτηριστικά ότι μαζί με τους χιλιάδες ανθρώπους που χάθηκαν στη Μεσόγειο θάλασσα, καταποντίστηκαν και οι ευρωπαϊκές αξίες. Θεωρεί πως η συμφωνία Ε.Ε. και Τουρκίας συνάδει απόλυτα με την λογική του διαχωρισμού που προήδρευε εξ αρχής της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, καθιστώντας τα ευρωπαϊκά σύνορα την διαχωριστική γραμμή μεταξύ των ανθρώπων και των υπανθρώπων. Το αποτέλεσμα της ήταν να μετατοπιστούν οι πιθανές οδοί διέλευσης από την ανατολική στην κεντρική Μεσόγειο, προς την Ιταλία. Από το 2014 έως το 2018 υπολογίζεται ότι 15.900 άνθρωποι έχασαν την ζωή τους διασχίζοντας την Μεσόγειο. Πολλές οργανώσεις υποστηρίζουν ότι ο αριθμός είναι πολύ μεγαλύτερος αν καταμετρηθούν όσοι έχουν εξαφανιστεί χωρίς να αφήσουν ίχνη καθώς και όσοι χάθηκαν προσπαθώντας να φτάσουν στις ακτές της Λιβύης δια μέσου της Σαχάρας. Ο αριθμός των θανάτων εν καιρώ ειρήνης είναι πρωτοφανής στην ευρωπαϊκή ιστορία. Η Τουρκία δεν εφάρμοσε τους όρους της συμφωνίας αλλά την χρησιμοποίησε ως μέσο πίεσης προς την Ευρώπη προκειμένου να εκταμιεύσει τα 4 δις. ευρώ και ως απειλή προς την Ελλάδα για άνοιγμα των συνόρων της.

Παρά ταύτα, σύμφωνα με την Ντάρια Νταβίτι²⁸, η «συμφωνία» ΕΕ-Τουρκίας επαινέθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως επιτυχία επειδή συνέβαλε στην μείωση των μεταναστευτικών ροών προς την ΕΕ και στην προστασία της ζωής των προσφύγων και προβλήθηκε ως μια συμφωνία που έπρεπε να αναπαραχθεί και μεταξύ άλλων χωρών και της ΕΕ κάτι που πραγματοποιήθηκε. Μετά το κλείσιμο των μεταναστευτικών οδών του Αιγαίου και των Βαλκανίων, η μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ στράφηκε στο κλείσιμο της οδού της

Τουρκίας», <https://www.amnesty.gr/news/press/article/20975/ellada-i-apofasi-toy-symvolylioy-tis-epikrateias-anoigei-dromo-gia-tis>

²⁷ Stathis Kouvelakis, "BORDERLAND, Greece and EU's Southern Question", NEW LEFT REVIEW 110, (March/April 2018).

²⁸ Daria Davitti : Assistant Professor, School of Law, University of Nottingham, United Kingdom
Head of the Forced Migration Unit, Human Rights Law Centre, University of Nottingham, United Kingdom.

κεντρικής Μεσογείου. Τα μέτρα που λαμβάνονται στοχεύουν μεταξύ άλλων, στον «ανθρωπιστικό» επαναπατρισμό των προσφύγων στη Λιβύη²⁹.

1.12. Η σημερινή κατάσταση

Η Ευρώπη μοιάζει με φρούριο, με κινητά τείχη, εξοπλισμένα με ηλεκτρονικές συσκευές παρακολούθησης. Αποκλείει ή φιλτράρει την είσοδο, κατηγοριοποιώντας τους ανθρώπους σε νόμιμους και παράνομους. Έχει μετατρέψει τις χώρες του Νότου, κυρίως την Ελλάδα και την Ιταλία σε χώρους κράτησης και φιλτραρίσματος ανθρώπων, προκειμένου να προστατευθούν τα πλούσια και ισχυρά μέλη της. Έχει ακόμη προβεί σε συμφωνίες με άλλα κράτη όπως η Τουρκία και η Λιβύη, τα οποία βρίσκονται στις δύο κύριες οδούς άτυπης μετανάστευσης προς την ΕΕ, ώστε να εμποδίζουν τους επίδοξους μετανάστες και να τους εγκλωβίζουν σε κέντρα κράτησης με απαράδεκτες συνθήκες διαβίωσης, χωρίς πρόσβαση ούτε για τις στοιχειώδεις ανάγκες τους.

Από το 2015, πάνω από 20.000 άνθρωποι έχουν χαθεί στην Μεσόγειο και τον Ατλαντικό ωκεανό σύμφωνα με πηγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης³⁰. Περισσότεροι από 566.000 έχουν σωθεί χάρη στον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (FRONTEX), ο οποίος με τρεις επιχειρήσεις, την Themis (πρώην Triton) που καλύπτει την κεντρική Μεσόγειο, την Poseidon για την ανατολική και την Indalo για την δυτική, επιχειρεί για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης μεταναστών. Επίσης τον Μάρτιο του 2020 εγκαινιάζεται η στρατιωτική επιχείρηση Irini με στόχο την εξάρθρωση του επιχειρηματικού μοντέλου των δικτύων παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων με συλλογή πληροφοριών και αεροπορικές περιπολίες.

Στα ελληνικά νησιά, το καλοκαίρι του 2022, συνεχίζουν να φτάνουν φουσκωτά σκάφη με άνδρες, γυναίκες, παιδιά, μωρά, ηλικιωμένους. Αν προλάβουν να φτάσουν σε κάποια ακτή,

²⁹ Daria Davitti, "Biopolitical Borders and the State of Exception in the European Migration Crisis," *The European Journal Of International Law*, vol.29,no.4(2018).
<http://doi:10.1093/ejil/chy065,1193>

³⁰ Ευρωπαϊκό συμβούλιο, «Διάσωση ανθρώπων στη θάλασσα και εξάρθρωση εγκληματικών δικτύων», διαθέσιμο στο www.consilium.europa.eu/el/policies/eu-migration-policy/saving-lives-at-sea/

κρύβονται για να μην συλληφθούν και ξαναγυρίσουν στην Τουρκία. Αν συλληφθούν στη θάλασσα, ρυμουλκούνται από τα λιμενικά σκάφη πίσω προς τα τουρκικά χωρικά ύδατα και αφήνονται να παρασυρθούν προς τις τουρκικές ακτές. Κάποια σκάφη αναποδογυρίζουν και πολλοί πνίγονται. Ο πρωθυπουργός και ο υπουργός Μετανάστευσης ισχυρίζονται ότι δεν κάνουν τίποτα λάθος, ότι όλα γίνονται σύμφωνα με τους νόμους, με πλήρη σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Στα σύνορα του Μαρόκου με την Ισπανία, την Παρασκευή 24 Ιουνίου 2022, 2000 μετανάστες από την υποσαχάρια Αφρική προσπάθησαν να εισέλθουν στην Ευρώπη μέσω του ισπανικού θύλακα της Μελίγια, ένα από τα δύο ευρωπαϊκά χερσαία σύνορα στην Αφρικανική ήπειρο. Η μαροκινή αστυνομία και η ισπανική συνριοφυλακή τους αντιμετώπισαν με βαρβαρότητα, τους ξυλοκόπησαν ενώ ήταν πεσμένοι στο έδαφος και τους άφησαν για πολλές ώρες χωρίς ιατρική περίθαλψη. Τουλάχιστον 23 άνθρωποι πέθαναν αβοήθητοι. Ανθρωπιστικές οργανώσεις αναφέρουν ότι ο αριθμός είναι πολύ μεγαλύτερος. Ο Ισπανός πρωθυπουργός έδωσε συγχαρητήρια στις δυνάμεις ασφαλείας των δύο κρατών για την αντιμετώπιση της *«οργανωμένης επίθεσης στην εδαφική ακεραιότητα της Ισπανίας»* από την μαφία διακίνησης ανθρώπων!

Η εξευτελιστική αυτή αντιμετώπιση για το είδος Άνθρωπος, τόσο για το θύμα, αλλά πολύ περισσότερο για τους θύτες, δεν είναι πρωτοφανής. Συμβαίνει κατ' επανάληψη και είναι χαρακτηριστική του τρόπου που η Ε.Ε. αντιμετωπίζει τους μετανάστες.

Οι μετακινούμενοι άνθρωποι ταξινομούνται συστηματικά, *«σε ένα συνεχές από την αποδοχή μέχρι την απόρριψη. Τα ενδιάμεσα στάδια του συνεχούς είναι για παράδειγμα το καθεστώς του «αιτούντα άσυλο», του «υπό απέλαση αλλοδαπού», της «υπό επανένωση» οικογένειας, του «υπό μετεγκατάσταση» πρόσφυγα»*³¹. Η κοινή ευρωπαϊκή αρχή ασύλου έχει ως στόχο της την *«προοδευτική δημιουργία ενός χώρου ελευθερία, ασφάλειας και δικαιοσύνης ανοιχτού σε εκείνους οι οποίοι, εξαναγκασμένοι από τις περιστάσεις, αναζητούν νόμιμα προστασία στην Ευρωπαϊκή Ένωση»*³². Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι υπάρχουν κι αυτοί που δεν νομιμοποιούνται να ζητούν προστασία και οι οποίοι δεν

³¹ Πένου Κουτρολίκου και Γιώργος Κανδύλης, « Γεωγραφίες αποτροπής και ελέγχου, Τριάντα χρόνια διαχείρισης της προσφυγικής κινητικότητας στην Ευρώπη», *Γεωγραφίες*, τεύχος 34, 2019, 3.

³² Στο ίδιο, 9.

δικαιούνται να συμπεριληφθούν στο Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου(CEAS). Πρέπει λοιπόν τα ευρωπαϊκά κράτη να διακρίνουν τους «αυθεντικούς» πρόσφυγες από τους «ψευδείς»³³ οι οποίοι δεν πληρούν τις προϋποθέσεις. Επίσης ο Κανονισμός EUROSUR στόχο έχει την αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης και τον εντοπισμό των μικρών σκαφών που χρησιμοποιούν οι διακινητές «συμβάλλοντας έτσι στη μείωση των απωλειών ζωής των μεταναστών»³⁴. Οι πνιγμοί δηλαδή δεν θα σταματήσουν, απλά θα περιοριστούν.

Αρνητική κριτική έχει δεχθεί και ο θεσμός της «ασφαλούς τρίτης χώρας», μια χώρα από την οποία έχουν διέλθει, γιατί περιορίζει τις επιλογές των μεταναστών και μπορεί να ληφθεί ως πρόσχημα ώστε να μην χορηγηθεί άσυλο από την χώρα που επιθυμούν. Ένα άλλο ερώτημα είναι με ποια κριτήρια ορίζεται μια χώρα ως ασφαλής. Τέλος για ακόμη μια φορά διαφαίνεται ότι το πρόβλημα μετατίθεται σε χώρες εκτός ευρωπαϊκής ένωσης³⁵.

Η πολιτική της Ε.Ε. στο μεταναστευτικό έχει από το 1989 ως στόχο, τον περιορισμό της πρόσβασης στο δικαίωμα στο άσυλο. *«Τα σώματα των μεταναστών και των μεταναστριών εμφανίζονται με τον πιο σαφή και δραματικό τρόπο ως πεδία άσκησης του κυριαρχικού δικαιώματος των εθνικών κρατών να αποφασίζουν ποιος ανήκει και ποιος όχι σε αυτά»*³⁶. Τα κράτη που δέχονται πολλούς μετανάστες παρέχουν ένα ελάχιστο επίπεδο προστασίας ώστε να μην είναι ελκυστικά για αυτούς που αιτούνται άσυλο.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ανοίγει και κλείνει τα σύνορά της. Δέχεται έναν αριθμό προσφύγων και μεταναστών ανάλογα με τα συμφέροντα της. Χρειάζεται πρωτίστως μορφωμένους, εξειδικευμένους και οικονομικά ευκατάστατους ώστε να αναζωογονήσει με εργατικό δυναμικό την οικονομία της και δευτερευόντως για «ανθρωπιστικούς λόγους» δέχεται και κάποιους ανειδίκευτους και αιτούντες άσυλο για τους οποίους οι νόμοι είναι απαγορευτικοί. Οι χώρες που βρίσκονται στα σύνορά της όπως Ελλάδα και Ιταλία έρχονται σε άμεση επαφή με το πρόβλημα. Στην Ελλάδα οι κάτοικοι των περιοχών που αναγκαστικά έρχονται σε επαφή με τους πρόσφυγες και κυρίως οι κάτοικοι των νησιών όπου φθάνουν οι βάρκες από τα παράλια της Τουρκίας δυσανασχετούν και διαμαρτύρονται καθώς βιώνουν

³³ Στο ίδιο,9.

³⁴ Στο ίδιο,12.

³⁵ Στο ίδιο,15

³⁶ Πέννυ Κουτρολίκου και Γιώργος Κανδύλης, «Γεωγραφίες αποτροπής και ελέγχου...»,18.

κάτι πρωτόγνωρο που τους αναστατώνει τον τρόπο ζωής τους και την «εύρυθμη» λειτουργία της κοινωνίας τους. Η συμπόνοια και η συμπάθεια εναλλάσσονται με την εχθρότητα, την επιθετικότητα, την απάθεια στον πόνο και στον θάνατο. Άνθρωποι που απεγνωσμένα ζητούν καταφύγιο και κατάφεραν να διασχίσουν τη θάλασσα, ρίχνονται πάλι πίσω στα κύματα. Η λιμενική αστυνομία κάνει συνεχώς παράνομες επαναπροωθήσεις, αφήνοντας ακυβέρνητες βάρκες γεμάτες ακόμα και με μικρά παιδιά, να παρασύρονται προς τα τουρκικά θαλάσσια ύδατα. Μια διακρατική συνωμοσία εις βάρος όλων μας λαμβάνει χώρα καθημερινά αλλά κυρίως εις βάρος αυτών που θα έπρεπε πρώτιστα να δέχονται ειλικρινή βοήθεια. Αντίθετα οι άνθρωποι εγκληματοποιούνται από την στιγμή που διαβαίνουν παράνομα τα σύνορα (λαθρομετανάστες).

1.13. Πως «δικαιολογούνται» τα εγκλήματα εις βάρος των μεταναστών και προσφύγων

Ο Στράτος Γεωργούλας και ο Δήμος Σαραντίδης στο συλλογικό έργο *Το προσφυγικό & μεταναστευτικό ζήτημα* και συγκεκριμένα στο κεφάλαιο *Έγκλημα και αντεγκληματική πολιτική για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες*³⁷ αναφέρουν κάποιες κοινωνικά ερευνημένες παραδοχές που χαρακτηρίζουν την κριτική εγκληματολογία και μπορούν να μας κάνουν να κατανοήσουμε την συμπεριφορά του ανθρώπου και του κράτους προς τους μετανάστες: α) Οι αξίες και τα συμφέροντα ενός ανθρώπου διαμορφώνονται με βάση τις συνθήκες ζωής του β) Οι αξίες προσαρμόζονται στα συμφέροντα όταν έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους γ) Οι νόμοι συμφωνούν με τις αξίες και τα συμφέροντα αλλά πρωτεύουν οι αξίες και τα συμφέροντα της ισχυρότερης οικονομικά κοινωνικής ομάδας και γι αυτό (δ) όταν ένα μέλος της παρανομεί είναι δύσκολο ο νόμος να έρθει σε σύγκρουση με αυτό με αποτέλεσμα (ε) οι περισσότεροι καταγεγραμμένοι εγκληματίες να μην ανήκουν στην ισχυρότερη οικονομικά και πολιτικά κοινωνική ομάδα. Οι συγγραφείς τονίζουν ότι εγκλήματα σε βάρος μεταναστών δεν καταγράφονται από τις αρμόδιες αρχές ή δεν αντιμετωπίζονται όπως θα αντιμετωπίζονταν αν το θύμα δεν ήταν μετανάστης. Στα σύνορα

³⁷ Στράτος Γεωργούλας, Δήμος Σαραντίδης, «Έγκλημα και Αντεγκληματική Πολιτική για τους Μετανάστες και τους Πρόσφυγες», στο *Το Προσφυγικό και Μεταναστευτικό Ζήτημα, Διαβάσεις και μελέτες συνόρων*, επιμέλεια Σεβαστή Τρουμπέτα (Αθήνα: Παπαζήσης, 2012), 276-284.

ασκούνται πρακτικές που αντιβαίνουν στα ανθρώπινα δικαιώματα και όχι μόνο δεν υποστηρίζονται από διεθνείς συμβάσεις και νομοθεσίες αλλά αναιρούν τις υπάρχουσες. Μια πολιτική του φόβου αναπαράγεται συνεχώς μέσω της απειλής διάρρηξης της κοινωνικής συνοχής, της απειλής για την υγεία και της απειλής της εθνικής κυριαρχίας. Η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας στοχεύει στην προσωρινότητα της παραμονής του αλλοδαπού, τον αντιμετωπίζει ως εργάτη και όχι ως πολίτη, αδιαφορεί για την κοινωνική προστασία του και τον αντιμετωπίζει ως αιτία κοινωνικών προβλημάτων, δίνει προτεραιότητα στην καταστολή και βέβαια έτσι αναπαράγεται και διατηρείται το παράτυπο καθεστώς παραμονής του. Έτσι η ρατσιστική πολιτική αναπαράγεται και νομιμοποιείται.

1.14. Το νέο σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο (23 Σεπτεμβρίου 2020)

Το νέο σύμφωνο κάνει λόγο για δίκαιη κατανομή ευθύνης, αλληλεγγύη σε μόνιμη βάση μεταξύ των κρατών και για ειδικό σχέδιο στρατηγικής για την αντιμετώπιση κρίσεων. Ορίζονται ταχύτερες διαδικασίες στο σύστημα ασύλου και μετανάστευσης της ΕΕ και αναθεωρείται ο κανονισμός του Δουβλίνου. Σύμφωνα όμως με τον καθηγητή Οικονομικής Γεωγραφίας και Γεωπολιτικής του ΕΚΠΑ κύριο Ιωάννη Μάζη³⁸ το νέο Ευρωπαϊκό Σύμφωνο «αποβλέπει στο να αμβλύνει τις αρνητικές αντιδράσεις και να ικανοποιήσει τους πάντες», δεν αποσκοπεί όμως σε ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις και σε αποτελεσματικές λύσεις. Στο τελευταίο Συμβούλιο Κορυφής του Δεκεμβρίου του 2020, της ΕΕ, διαφαίνεται επίσης ότι το μεταναστευτικό ζήτημα «συναρτάται κατά κύριο λόγο με τις «ειδικές» σχέσεις της ΕΕ (και ειδικά των κρίσιμων χωρών της κεντρικής Ευρώπης, όπως η Γερμανία) με την Τουρκία και το προωθούμενο «ειδικό» καθεστώς με την Άγκυρα». Σύμφωνα με την εκτίμηση του κυρίου Μάζη, αυτό που προστατεύεται είναι τα συμφέροντα των κρατών της κεντρικής και βόρειας ΕΕ, και όχι των νότιων κρατών -μελών, τα οποία αποτελούν κράτη πρώτης υποδοχής. Η ΕΕ διατείνεται πως προσπαθεί για την δημιουργία ενός μηχανισμού αλληλεγγύης μεταξύ των

³⁸ <https://www.newsbreak.gr//ellada/200401/ioannis-mazis-olokliri-i-alitheia-gia-to-prosfygiko-metanasteytiko/>

κρατών -μελών για το μεταναστευτικό, χωρίς όμως να διευκρινίζει τον τρόπο δράσης της κι ενώ στην Ελλάδα οι κλειστές δομές, όπως ονομάζονται, είναι στην ουσία μόνιμες εγκαταστάσεις. Η πολιτική αυτή της ΕΕ στο μεταναστευτικό, είναι σύμφωνα με τον ίδιο γράφοντα, αυτή που θα θέσει την «ταφόπλακα του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, μέσω της διαλύσεως των εθνών -κρατών που αποτελούν τους πυλώνες αυτού, μέσω της εκθεμελιώσεως του κράτους δικαίου και των στοιχειωδών αναφορών σε όσα κατέστησαν την Ε.Ε. μια διαφορετική περίπτωση διεθνούς θεσμού διϊστορικής».

1.15.Οι διαπιστώσεις του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Ελλάδα

Η ειδική εμπειρογνώμων του ΟΗΕ Mary Lawlor σε συνέντευξή της τον Ιούνιο του 2022 άσκησε έντονη κριτική κατά της ελληνικής κυβέρνησης για τον τρόπο που διαχειρίζεται το προσφυγικό και μεταναστευτικό ζήτημα. Διαπίστωσε τον εκφοβισμό, τον χλευασμό, την στοχοποίηση και την κακομεταχείριση από την αστυνομία που δέχονται οι υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κάποιοι από τους οποίους χαρακτηρίστηκαν από πολιτικά πρόσωπα ακόμη και ως προδότες της πατρίδας τους και συνέδεσε την αντιμετώπιση αυτή με την ποινικοποίηση της μετανάστευσης και του νόμιμου ειρηνικού έργου που επιτελούν, την ποινικοποίηση δηλαδή της παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας. Διαπίστωσε ακόμη την μη συμμόρφωση των ελληνικών αρχών με τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Κατέκρινε ωστόσο και την Ευρωπαϊκή Ένωση για την υποκριτική στάση της αφού κατηγορεί την Ελλάδα για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς να της παρέχει λύσεις και διεξόδους. Το ελληνικό υπουργείο αρνήθηκε τις κατηγορίες και απάντησε πως «στόχευση των ελληνικών αρχών είναι η αποτροπή παράνομων ενεργειών, συμπεριλαμβανομένης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων...»³⁹.

³⁹ Μαίρη Λόλορ, ειδική εμπειρογνώμονας του ΟΗΕ, «Οδυνηρές Διαπιστώσεις ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Ελλάδα», *Εφημερίδα των Συντακτών*, Ιούνιος 22, 2022, διαθέσιμο στο https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/349294_odynires-diapistoseis-oie-gia-ta-anthropina-dikaiomata-stin-ellada

2.ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Στο δεύτερο μέρος σε αυτή την εργασία θα γίνει αναφορά σε τρεις σημαντικούς φιλοσόφους του 20^{ου} αιώνα, τον Μισέλ Φουκώ, την Χάννα Άρεντ και τον Τζόρτζιο Αγκάμπεν επειδή έγραψαν για τους ανθρώπους που στερούνται το δικαίωμα καθορισμού της ζωής τους αφού περιέπεσαν σε μια «κατάσταση εξαίρεσης», αποτέλεσμα των μεθόδων που χρησιμοποιεί η βιοπολιτική εξουσία για να κρατά τον άνθρωπο πάντα υποταγμένο. Μέσα λοιπόν από την σύντομη αναφορά στα έργα τους θα αναδυθούν ερωτήματα όπως: ο σεβασμός προς τα ανθρώπινα δικαιώματα εξαρτάται από το αν ο άνθρωπος είναι μέλος μιας κοινωνίας, ενός έθνους; Δεν είναι όλοι οι άνθρωποι ανεξαιρέτως φυλής, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης, «άξιοι» να έχουν δικαίωμα στην προστασία της ζωής τους, της αξιοπρέπειάς τους; Μπορεί να αποτελεί αντικείμενο φιλανθρωπίας η επιβίωση ενός ανθρώπου; Επίσης μπορεί το δίκαιο να ταυτίζεται με το χρήσιμο; Ποια είναι η σημασία της λέξης «δίκαιο» και «δικαίωμα»; Είναι απλά λέξεις χωρίς περιεχόμενο από τη στιγμή που δεν αναγνωρίζονται από τους άλλους ανθρώπους ή από τους νόμους; Είναι πράγματι τόσο ισχυρή η βιοπολιτική εξουσία ώστε να μη μπορεί ο άνθρωπος να αντισταθεί στην χειραγώγηση της σκέψης και της βούλησης του; Πως μπορεί ο άνθρωπος να ελέγξει τα ρατσιστικά του ένστικτα που παρέχουν στη βιοεξουσία το δικαίωμα του θανάτου; Πως η έννοια της «κατάστασης εξαίρεσης» χρησιμοποιείται ως πρακτική διακυβέρνησης της σύγχρονης βιοεξουσίας; Μπορεί μια κατάσταση εξαίρεσης να έχει σχέση με το δίκαιο κάτω υπό ορισμένες προϋποθέσεις όπως μια έκτακτη ανάγκη; Και τι είδους έκτακτη ανάγκη; Μήπως έχοντας η εξουσία το δικαίωμα να βαφτίζει ως έκτακτη ανάγκη μια μη κανονική κατάσταση, αποκτά αδικαιολόγητη κι επικίνδυνη ισχύ; Μπορούν οι φιλόσοφοι να μας βοηθήσουν να αντιληφθούμε τους λόγους που ασκείται η συγκεκριμένη μεταναστευτική πολιτική; Οι μελλοντικές κοινωνίες είναι δυνατό να είναι ανοιχτές σε όλους όπως τις οραματίστηκαν η Άρεντ και ο Αγκάμπεν και να μάθουν οι άνθρωποι να συμβιώνουν ειρηνικά σε αυτές τις ανοιχτές κοινωνίες χωρίς να χάσουν τα στοιχεία της πολιτισμικής τους ταυτότητας;

2.1.HANNAH ARENDT

«Οι Απαρχές του Ολοκληρωτισμού»-«Ιμπεριαλισμός»

2.1.1.Οι μεταναστεύσεις μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο -Οι απάτριδες

Η Χάννα Άρεντ στο βιβλίο της για τον ιμπεριαλισμό, στο ένατο κεφάλαιο, αναφέρεται στις μεταναστεύσεις ανθρώπων που ακολούθησαν μετά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο. Τους ανθρώπους αυτούς τους ονόμαζαν παρίες⁴⁰, απάτριδες (stateless: ανθρώπους χωρίς κράτος) και ανθρώπους χωρίς δικαιώματα πριν τον πόλεμο. «Οι παρίες ήταν άτομα που δεν είχαν δικαίωμα να έχουν δικαιώματα, πρόσωπα που ζούσαν σε κατάσταση «ακοσμισμού» και αορατότητας στο δημόσιο χώρο»⁴¹

2.1.2.Η κατάργηση του δικαιώματος ασύλου

Ο μεταπολεμικός όρος «εκτοπισθέντα πρόσωπα» είχε σκοπό να αγνοήσει την ιδιότητα του απάτριδος κάτι που θα είχε ως συνέπεια τον επαναπατρισμό του. Οι μαζικοί επαναπατρισμοί όμως έχουν απαγορευτεί και ο αριθμός των απάτριδων μεγαλώνει. Σύμφωνα με την Άρεντ «η πρώτη μεγάλη ζημιά που έγινε στα εθνικά κράτη ως αποτέλεσμα της άφιξης εκατοντάδων χιλιάδων απάτριδων ήταν ότι καταργήθηκε το δικαίωμα ασύλου, το μοναδικό δικαίωμα που είχε κάποτε παρουσιαστεί ως σύμβολο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στη σφαίρα των διεθνών σχέσεων»⁴². Το δικαίωμα ασύλου που από την αρχαιότητα προστάτευε τον πρόσφυγα, τώρα έρχεται σε σύγκρουση με τα διεθνή σύμφωνα. Αφού λοιπόν ούτε ο επαναπατρισμός ούτε η παραχώρηση ιθαγένειας ήταν εφικτά, οι χώρες καταφυγής αρνούσαν να αναγνωρίσουν την ιδιότητα του απάτριδα. Η διαχείριση του «προβλήματος» πέρασε τότε στα χέρια της αστυνομίας που άρχισε την λαθραία εισαγωγή προσφύγων σε γειτονικές χώρες. Τα κράτη επέτρεψαν στην αστυνομία να λειτουργεί

⁴⁰ Με τον όρο παρίας, η Χάνα Άρεντ (αναφερόμενη στους Εβραίους εξόριστους στις Ηνωμένες Πολιτείες μεταξύ 1933-1950)ορίζει μια κατηγορία ανθρώπινων πλασμάτων δίχως κράτος, των απάτριδων που αποκλείστηκαν από το σύστημα των εθνών –κρατών κι επομένως στερούσαν κάθε δικαίωμα.

⁴¹ Enzo Traverso, *Εξορία και βία*, στο *Εμείς οι πρόσφυγες*, μτφρ.Κώστας Δεσποινιάδης, Άκης Γαβριηλίδης, Νίκος Κούρκουλος, (Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ του ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ,2015),101.

⁴² Χάννα Άρεντ, *Οι Απαρχές του Ολοκληρωτισμού, Ιμπεριαλισμός*, μτφρ.Βασίλης Τομανάς, (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Νησίδες, 2017),206.

ανεξάρτητα, να παρανομεί και να αυθαιρετεί όπως στα ολοκληρωτικά καθεστώτα. Ο μόνος τόπος που προσφερόταν στον *άπατρι* από τη δεκαετία του 1930 ήταν τα στρατόπεδα εγκλεισμού τα οποία δημιουργήθηκαν σε πολλές χώρες⁴³.

2.1.3. Η προσπάθεια αφομοίωσης των ξένων λαών και η εσωτερική αποσύνθεση των εθνικών κρατών

Η ισότητα ενώπιον του νόμου έπαψε να υπάρχει από τότε που το έθνος διαλύθηκε σε μια «άναρχη μάζα υπερ-και υπο-προνομοιούχων ατόμων. Νόμοι που δεν είναι ίσοι για όλους μετατρέπονται σε δικαιώματα και προνόμια, πράγμα που αντιφάσκει προς την καθαυτό φύση των εθνικών κρατών»⁴⁴. Το αδιάκοπα αυξανόμενο προσφυγικό ρεύμα και οι μειονότητες που δημιουργήθηκαν μετά από τις Συνθήκες Ειρήνης οδήγησαν στην εσωτερική αποσύνθεση των εθνικών κρατών. Τα νέα έθνη προσπάθησαν να αφομοιώσουν βίαια ξένους λαούς κι εθνότητες στις οποίες δεν ήταν δυνατό να δοθεί το δικαίωμα εθνικής αυτοδιάθεσης.

2.1.4. Τα εθνικά δικαιώματα ως μοναδική εγγύηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Με τις μαζικές μετακινήσεις ανθρώπων, φάνηκε ότι τα στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα εξασφαλιζόνταν μόνο μέσα στο πλαίσιο των εθνικών κρατών παρόλο που θεωρούνταν «αναπαλλοτρίωτα», δηλαδή ανεξάρτητα από κυβερνήσεις. Τα εθνικά δικαιώματα αποτελούσαν την εγγύηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αφού λοιπόν οι άνθρωποι δεν είχαν πια δικές τους κυβερνήσεις, καμία εξουσία δεν τα προστάτευε. Οι άνθρωποι χωρίς δικαιώματα είναι αυτοί που δεν ανήκουν σε καμιά κοινότητα. Γι αυτούς δεν υπάρχει κανένας νόμος, είναι άνθρωποι «περιττοί» και γι αυτό τίθεται σε κίνδυνο ακόμη και η ζωή τους. Το αν θα ζήσουν είναι θέμα φιλανθρωπίας και όχι δικαίωμα. Δεν στερούνται το δικαίωμα στην ελευθερία αλλά το δικαίωμα στη δράση, δεν εμποδίζονται από το να σκέφτονται ό,τι θέλουν αλλά από το να έχουν γνώμη.

⁴³ Στο ίδιο, 205.

⁴⁴ Στο ίδιο, 218.

Η Χάνα Άρεντ υποστηρίζει ότι όταν το δίκαιο ταυτίζεται με το καλό και το χρήσιμο, μπορεί μια μέρα η ανθρωπότητα να αποφασίσει να εκκαθαρίσει ορισμένα μέλη της που δεν θα της είναι χρήσιμα. Επιβεβαιώνεται, σύμφωνα με την ίδια, δυστυχώς ο Έντμουντ Μπερκ⁴⁵ που έλεγε ότι «τα δικαιώματα μας είναι μάλλον τα δικαιώματα του Άγγλου παρά τα αναπαλλοτριωτά δικαιώματα του ανθρώπου γιατί απορρέουν από το εσωτερικό του έθνους»⁴⁶. «Η σύλληψη των ανθρώπινων δικαιωμάτων, που βασίζεται στην υποτιθέμενη ύπαρξη ενός ανθρώπινου όντος ως τέτοιου, κατέρρευσε την ίδια στιγμή που, εκείνοι οι οποίοι επαγγέλλονταν πως πίστευαν σε αυτά, βρέθηκαν για πρώτη φορά αντιμέτωποι με ανθρώπους που είχαν πράγματι χάσει όλες τις άλλες ιδιότητες και ειδικές σχέσεις –εκτός από το ότι ήταν ακόμη άνθρωποι»⁴⁷. Δεν γεννιόμαστε ίσοι, λέει η Άρεντ, αλλά γινόμαστε ίσοι από τη στιγμή που τα άλλα μέλη της κοινωνικής ομάδας που ανήκουμε εγγυώνται τα δικαιώματα μας. Η ισότητα παράγεται μέσα από την κοινωνική οργάνωση. Ο «ξένος» είναι ένα εκφοβιστικό σύμβολο της διαφοράς και υποδεικνύει τις σφαίρες που ο άνθρωπος δεν μπορεί να ενεργήσει. Οι άνθρωποι που είναι εξαναγκασμένοι να ζουν έξω από τον κοινό κόσμο κινδυνεύουν να επιστρέψουν πίσω στο φυσικό τους δεδομένο. Δεν τους επιτρέπεται να συμμετέχουν στο ανθρώπινο έργο, ανήκουν απλώς στη φυλή των ανθρώπων, χωρίς υπηκοότητα, χωρίς επάγγελμα, χωρίς δικαίωμα γνώμης, αντιπροσωπεύουν μόνο τη δική τους μοναδική ατομικότητα η οποία χωρίς δυνατότητα έκφρασης και δράσης, δεν έχει νόημα. «Ο κίνδυνος είναι ότι ένας παγκόσμιος οικουμενικά αλληλοσχετιζόμενος πολιτισμός ενδέχεται να παραγάγει βαρβάρους από τα ένδον του, εξαναγκάζοντας εκατομμύρια ανθρώπους να ζουν σε συνθήκες οι οποίες, παρ' όλα αυτά τα φαινόμενα, είναι συνθήκες αγρίων»⁴⁸. Η Χάνα Άρεντ, όντας η ίδια πρόσφυγας, έζησε την τραγικότητα του ανθρώπου που αν παραδεχόταν την εβραϊκή εθνικότητά του, θα παραδεχόταν ταυτόχρονα ότι είναι απροστάτευτος από κάποια κρατική νομοθεσία ή πολιτική συνθήκη, άρα ότι δεν ήταν τίποτα άλλο παρά απλά ένα ανθρώπινο ον. Και ως σκέτο ανθρώπινο ον, χωρίς μια κοινωνία να τον αποδέχεται και να τον επιδοκιμάζει, δεν θα είχε κανένα δικαίωμα αλλά και καμία αυτοεκτίμηση.

⁴⁵ Έντμουντ Μπέρκ(1729-1797): Ιρλανδός πολιτικός ηγέτης, συγγραφέας ,θεωρητικός της πολιτικής επιστήμης και φιλόσοφος.

⁴⁶ Άρεντ, *Οι απαρχές του Ολοκληρωτισμού*,229.

⁴⁷ Στο ίδιο,230.

⁴⁸ Στο ίδιο,233.

2.2. MICHEL FOUCAULT

Η έννοια της βιοπολιτικής στα έργα του φιλοσόφου

2.2.1. «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑΣ»

Οι χώροι κράτησης προσφύγων και μεταναστών χωρίς χαρτιά είναι τα σύγχρονα παραδείγματα επιβολής μιας βιοπολιτικής εξουσίας. Την έννοια της βιοπολιτικής την εισήγαγε ο Μισέλ Φουκώ, ο οποίος πίστευε ότι οι σύγχρονες κοινωνίες ασκούν βιοπολιτική με τη μορφή εξουσίας επί της ζωής, μια βιοπολιτική που μπορεί να γίνει και θανατοπολιτική.

Στην ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑΣ ο Φουκώ εισάγει την έννοια της βιοπολιτικής που την περιγράφει ως μια αυξανόμενη απόκτηση εξουσίας πάνω στον άνθρωπο η οποία οδήγησε σταδιακά, από τον 17ο αιώνα ως σήμερα, σε μια εξουσία του να χαρίζει κανείς ζωή σε κάποιον και κάποιον άλλο να τον αφήνει να πεθάνει. Η εξουσία του κυρίαρχου να θανατώνει αντικαταστάθηκε από την εξουσία της χειραγώγησης και της υπολογιστικής διαχείρισης της ζωής. Η εξουσία πάνω στη ζωή αναπτύχθηκε από τον 17ο αιώνα πάνω στο σώμα -μηχανή της οποίας θα έπρεπε να αυξηθούν οι ικανότητές της και να ενταχθεί σε οικονομικά συστήματα ελέγχου και στο σώμα -είδος, στήριγμα των βιολογικών διαδικασιών: πολλαπλασιασμός ,γεννήσεις, θνησιμότητα, μακροβιότητα. Θέματα όπως η γεννητικότητα, η μακροζωία, η δημόσια υγεία ,η κατοικία, η μετανάστευση έπρεπε να διευθετηθούν. Αναπτύχθηκε έτσι η οργάνωση της εξουσίας πάνω στη ζωή, η βιοεξουσία, στοιχείο απαραίτητο για την ανάπτυξη του καπιταλισμού που ήθελε να ελέγχει την είσοδο των σωμάτων μέσα στον παραγωγικό μηχανισμό και να προσαρμόσει τα πληθυσμιακά φαινόμενα στις οικονομικές διαδικασίες. Τα σώματα και οι πληθυσμοί έπρεπε να αυξηθούν, να δυναμώσουν αλλά και να γίνουν εύχρηστα και πειθήνια. Ο Φουκώ ονομάζει βιοπολιτική αυτό που κάνει την εξουσία -γνώση, όργανο μεταμόρφωσης της ζωής του ανθρώπου και βάζει τους μηχανισμούς της ζωής στο χώρο των ανοιχτών σχεδιασμών. «Ο νεότερος άνθρωπος», γράφει, «είναι ένα ζώο που στην πολιτική του η ζωή του ως έμβιου όντος γίνεται συζητήσιμη»⁴⁹. Ο μηχανισμός του δικαίου ενσωματώνεται όλο και περισσότερο σε ένα continuum μηχανισμών (ιατρικών, διοικητικών, κλπ.) που έχουν κύρια ρυθμιστικές λειτουργίες. Στόχος η δημιουργία μιας «ομαλοποιητικής» εξουσίας. Γι αυτό και οι αγώνες που αντιστέκονται σε αυτή την εξουσία είναι αυτοί που διεκδικούν ««το δικαίωμα» στη ζωή, στο σώμα ,στην υγεία, στην ικανοποίηση των

⁴⁹ Μισέλ Φουκώ ,*Ιστορία της Σεξουαλικότητας ,Η Δίψα της Γνώσης*, μτφρ.Γκλόρυ Ροζάκη, (Αθήνα: Εκδόσεις ΡΑΠΠΑ,2003),175.

αναγκών, το δικαίωμα πέρα από κάθε καταπίεση ή «αλλοτρίωση», να ξαναβρείς αυτό που είσαι και ό,τι μπορείς να είσαι ...»⁵⁰. Η χειραγώγηση των σωμάτων και η υπολογιστική διαχείριση της ζωής αντικαθιστά την παλιά δύναμη της εξουσίας να θανατώνει. Ο Φουκώ ωστόσο σύμφωνα με την Αθανασίου δεν αποκλείει την πιθανότητα συνύπαρξης κυριαρχίας και βιοπολιτικής, δεν εξαφανίζεται η κυριαρχία και η πειθαρχία όταν εμφανίζεται η κυβερνολογική. Η κυβερνολογική, η εξουσία που μπορεί να επιβάλλει τη ζωή και να αφήνει να πεθαίνουν, μια πιο συστηματική και συνολική « παρέμβαση στον τρόπο ζωής και διαβίωσης, ως ρύθμιση των μηχανισμών αξίωσης και αξιοδότησης της ζωής»⁵¹, έρχεται να συμπληρώσει το παλιό δικαίωμα της εξουσίας να θανατώνει.

Κατά την Αθηνά Αθανασίου, η σημερινή νεοφιλελεύθερη «κατάσταση εξαίρεσης» είναι πολύ κοντά με την «συγκεντρωτική, κατασταλτική και καταστροφική κυριαρχία αλλά και με την ποιμαντορική, παραγωγική, κανονικοποιητική, μικροφυσική και τριχοειδή βιο-εξουσία»⁵². Η νεοφιλελεύθερη εξαίρεση είναι «ένα μετατοπιζόμενο και ευέλικτο σύνολο ετερογενών υπολογισμών, αποφάσεων και έκτακτων γεγονότων που εμπεδώνουν καθεστώα ασφάλειας, ζωής και ηθικής»⁵³. Έθνη-κράτη, υπερεθνικοί οργανισμοί, πολυεθνικές εταιρίες, μη κυβερνητικές οργανώσεις, ηθικές οικονομίες, θεσμοί και μηχανισμοί αγοράς συμπεριλαμβάνονται σε αυτό. Η βιοπολιτική στην εποχή μας, σύμφωνα με την συγγραφέα, νομιμοποιεί την κυριαρχία και την παρουσιάζει ως μια οικουμενική ηθικοπολιτική αρχή.

Οι πρόσφυγες πραγματικά φαίνεται εντελώς τυχαία άλλοτε να σώζονται από τον κίνδυνο να πνιγούν κι άλλοτε να ωθούνται προς αυτόν τον κίνδυνο είτε πρόκειται για την θάλασσα είτε για τα κέντρα κράτησης της Τουρκίας και της Λιβύης. Στην πραγματικότητα όμως οι ζωές τους ελέγχονται από την κυρίαρχη εξουσία μέσα από συγκεκριμένα και οργανωμένα συστήματα διοίκησης. Η ανθρωπιστική γλώσσα που χρησιμοποιεί η ΕΕ συγκαλύπτει την αυξανόμενη στρατιωτικοποίηση και τον έλεγχο της μετανάστευσης ανάλογα με τις ανάγκες της σύγχρονης καπιταλιστικής οικονομίας.

Μια παρατεταμένη κρίση δικαιολογεί μια κατάσταση εξαίρεσης όπου οι νόμοι που εγγυώνται τη διεθνή προστασία αποτελούν κενό γράμμα. Η έκτακτη ανάγκη δεν αφήνει

⁵⁰ Στο ίδιο, 178.

⁵¹ Αθηνά Αθανασίου, *Η κρίση ως «κατάσταση έκτακτης ανάγκης»*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας, 2012), 68.

⁵² Στο ίδιο, 65.

⁵³ Στο ίδιο, 66.

δήθεν χρονικά περιθώρια για μακροπρόθεσμους σχεδιασμούς κι έτσι τα κράτη καταφεύγουν σε επείγοντα ανθρωπιστικά όπως αποκαλούνται μέτρα για να σώσουν τους πρόσφυγες είτε από τα θανατηφόρα περάσματα είτε από τους δουλέμπορους.

2.2.2.«ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ»

Στο βιβλίο του αυτό ο φιλόσοφος επιχειρεί μια ανάλυση των διαφόρων συστημάτων εξουσίας που λειτουργούν σε διαφορετικά επίπεδα της κοινωνίας. Η εξουσία είναι ένας πόλεμος χωρίς όπλα που διεξάγεται εν καιρώ ειρήνης, ένας φυλετικός πόλεμος με βάση εθνικές, γλωσσικές, θρησκευτικές διαφορές ή διαφορές με κριτήριο την προέλευση, την ισχύ. Ο Φουκώ διακρίνει την τεχνολογία της εξουσίας σε μια τεχνολογία πειθαρχική που στοχεύει στις δυνάμεις του σώματος και σε μια τεχνολογία που παρέχει ασφάλεια και ρυθμίζει τη μάζα. Από τα τέλη του 17ου αιώνα και τις αρχές του 18ου η εξουσία άσκησε την πειθαρχία μέσω της επιτήρησης και της εκπαίδευσης σε σχολεία, νοσοκομεία, στρατόπεδα, εργαστήρια, κλπ. Έτσι έχουμε τα συστήματα ασφάλισης-περίθαλψης ή γήρατος, τους κανόνες για την σεξουαλικότητα άρα και την αναπαραγωγή, τη σχολική εκπαίδευση κ.α.. Στα τέλη του 18ου άρχισαν να εφαρμόζονται οι ρυθμιστικοί μηχανισμοί του κράτους πάνω στον πληθυσμό. Έτσι τον 19ο αι. δημιουργείται η κοινωνία της τυποποίησης όπου κυριαρχούν το πρότυπο της πειθαρχίας και το πρότυπο της ρύθμισης. Από τον 19ο αιώνα η βιολογική υπόσταση του ανθρώπου κρατικοποιείται, άρα ο υπήκοος δεν είναι ούτε ζωντανός ούτε νεκρός έναντι της εξουσίας⁵⁴, ο ηγεμόνας έχει την δύναμη ή να τον θανατώσει ή να του επιτρέψει να ζήσει. Η νέα μορφή εξουσίας «προσπαθεί να διευθύνει το πλήθος των ανθρώπων, στο βαθμό που το πλήθος αυτό μπορεί να αποδομηθεί σε σώματα ατόμων προς επιτήρηση, προς εκπαίδευση, προς χρήση, ενδεχομένως και προς τιμωρία»⁵⁵. Ο άνθρωπος δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως άτομο αλλά ως μάζα. Η «βιοπολιτική» του ανθρώπινου είδους, αφορά στον έλεγχο του πληθυσμού μέσα από ρυθμιστικούς, κρατικούς μηχανισμούς, ιατρικούς και ασφαλιστικούς οργανισμούς. Τα πρώτα αντικείμενα ελέγχου της ήταν τα ποσοστά γεννήσεων και θανάτων, η μελέτη των ενδημιών ως παραγόντων μείωσης

⁵⁴ Μισέλ Φουκώ, *Για την Υπεράσπιση της Κοινωνίας*, μτφρ.Τιτίκα Δημητρούλια, (Αθήνα: Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2002),294.

⁵⁵ Στο ίδιο,297.

εργατικού δυναμικού ο ρυθμός αναπαραγωγής, η γονιμότητα ενός πληθυσμού, το πρόβλημα της γήρανσης, των ατυχημάτων, των αναπηριών από την σκοπιά της μειωμένης δραστηριότητας καθώς και η αλληλεπίδραση ανθρώπου -περιβάλλοντος. Όλα αυτά θα αποτελέσουν το πεδίο παρέμβασης εξουσίας της βιοπολιτικής η οποία ασχολείται με το πρόβλημα του πληθυσμού ως βιολογικό πρόβλημα και ως πρόβλημα της εξουσίας και με τα μαζικά φαινόμενα, όπως τα ονομάζει ο Φουκώ, που αναπτύσσονται μόνο σε διάρκεια χρόνου και πρέπει να εξετάζονται σε ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Η βιοπολιτική θα δημιουργήσει «ορισμένους κανονιστικούς μηχανισμούς που θα πρέπει να επιφέρουν μια ισορροπία στον συγκεκριμένο αυτό πληθυσμό που χαρακτηρίζεται σε ένα βαθμό από το τυχαίο»⁵⁶ με απώτερο σκοπό την μεγιστοποίηση και την άντληση δυνάμεων μέσω της ρύθμισης των βιολογικών διεργασιών του ανθρώπου ως είδους. Ο ένας πόλος της εξουσίας είναι το σώμα και ο άλλος ο πληθυσμός. Είναι μια εξουσία όμως που σήμερα ,αφού μπορεί να χρησιμοποιήσει την πυρηνική βόμβα, μπορεί και να αφανίσει τη ζωή αλλά και να δώσει τη δυνατότητα σε έναν άνθρωπο να κατασκευάσει έμβια όντα ή θανατηφόρους ιούς. Είναι μια εξουσία που μπορεί να δίνει ζωή και να επιτρέπει τον θάνατο, να τον αφήνει να συμβαίνει. Είναι η βιοδύναμη μέσω της οποίας οι άνθρωποι χωρίζονται σε εκείνους που πρέπει να ζήσουν και σε εκείνους που πρέπει να πεθάνουν. Αναλύοντας τη βιοεξουσία ο Φουκώ δείχνει πως το Κράτος και η βιολογική υπόσταση του ανθρώπου είναι αλληλένδετα. Το Κράτος ορίζει ποια είναι καλή και υγιής ζωή για τον πληθυσμό. Κατά συνέπεια όλα και όλοι όσοι απειλούν την υγεία -από βακτήρια μέχρι ανθρώπους -πρέπει να εξαλειφθούν.

2.2.3. Ο ρατσισμός ως όπλο χειραγώγησης των μαζών

Πως όμως ασκείται η εξουσία του θανάτου μέσα σε ένα πολιτικό σύστημα που ασκεί βιοεξουσία και που έχει ως στόχο την εξασφάλιση της ζωής; διερωτάται ο Foucault⁵⁷. Η απάντηση είναι, με την μορφή του κρατικού ρατσισμού, που αναπτύχθηκε αρχικά με την αποικιοκρατία και στη συνέχεια με τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, όταν η «κατάσταση εξαίρεσης» δικαιολόγησε την μη αναγνώριση της ανθρώπινης ιδιότητας σε όλους τους

⁵⁶ Στο ίδιο,302.

⁵⁷ Φουκώ, *Για την υπεράσπιση της κοινωνίας*,313.

ανθρώπους. Στα τέλη του 19ου αιώνα ο βιολογικός ρατσισμός γίνεται κρατικός (ναζιστικού ή σοβιετικού τύπου) καθώς την προστασία της ανωτερότητας της φυλής αναλαμβάνει το ίδιο το κράτος. Ο ρατσισμός διαχωρίζει αυτούς που πρέπει να ζήσουν από αυτούς που πρέπει να πεθάνουν, είναι ένας τρόπος διαχωρισμού του πληθυσμού σε ομάδες ανώτερες και κατώτερες και θέτει σε λειτουργία μια πολεμικού τύπου σχέση-«αν θες να ζήσεις, πρέπει ο άλλος να πεθάνει»-όσο τα κατώτερα όντα θα εξαφανίζονται, τόσο εγώ θα επιβιώνω ως είδος. Δημιουργεί μια σχέση βιολογικού τύπου ανάμεσα στη ζωή του ενός και στο θάνατο του άλλου: «όσο τα κατώτερα είδη θα τείνουν να εξαφανιστούν, όσο τα μη φυσιολογικά άτομα θα εξοντώνονται, όσο οι εκφυλισμένοι σε σχέση με το είδος θα λιγοστεύουν, τόσο περισσότερο εγώ-όχι ως άτομο αλλά ως είδος-θα ζήσω, θα είμαι δυνατός, θα είμαι ρωμαλέος, θα μπορώ να αυξάνομαι και να πληθύνομαι»⁵⁸. Ο ρατσισμός πρόσφερε την δικαιολογία στους αποικιοκράτες να εξοντώσουν πληθυσμούς «κατώτερου είδους». Ο ρατσισμός δικαιολογεί τον πόλεμο, την αντιμετώπιση των εγκληματιών, των τρελών, των μη κανονικών, «εγγυάται τη λειτουργία του θανάτου στην οικονομία της βιοεξουσίας, σύμφωνα με την αρχή ότι ο θάνατος των άλλων αποτελεί τη δική μας βιολογική ενίσχυση, αφού αποτελούμε στοιχεία μιας ενιαίας και ζώσας πληθούς»⁵⁹. Ο θάνατος του άλλου, της κακής φυλής, της κατώτερης φυλής θα κάνει τη ζωή υγιέστερη και καθαρότερη.

Στα σύγχρονα πολιτικά συστήματα, γράφει η Gebhardt ⁶⁰ αναφερόμενη στον Φουκώ, οι πολιτικές των κρατών διαχωρίζουν τους ανθρώπους. Ο Άλλος δεν είναι μόνο πολιτικός ή μιλιταριστικός αντίπαλος αλλά απειλή για την ίδια την ύπαρξη της ζωής. Η πρώτη λειτουργία του ρατσισμού είναι να κατακερματίζει, η δεύτερη να νομιμοποιεί τη δολοφονία. Στις κοινωνίες που κανονικοποιούν τα πάντα, είναι απαραίτητος ο ρατσισμός για να δικαιολογεί την εξόντωση του διαφορετικού. Η Gebhardt αναλύοντας την έννοια της «δολοφονίας» στον

⁵⁸ Στο ίδιο,315.

⁵⁹ Στο ίδιο,318.

⁶⁰ Mareike Gebhardt,(Πανεπιστήμιο Muenster, DE), “To Make Live and Let Die: On Sovereignty and Vulnerability in the EU Migration Regime ”, *Redescriptions Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory* 23,no.2,(2020),120-137,διαθέσιμο στο : <http://doi.org/10.33134/rds.323>.

Φουκώ, διευκρινίζει ότι αυτή αναφέρεται σε «κάθε μορφή έμμεσης δολοφονίας»⁶¹, δηλαδή την έκθεση κάποιου σε θάνατο, την αύξηση του κινδύνου θανάτου ή κοινωνικού και πολιτικού θανάτου για συγκεκριμένες ομάδες και πληθυσμούς καθώς και την απέλαση από μια ασφαλή περιοχή σε μια μη ασφαλή και απειλητική για τη ζωή. Τα κράτη κατά αυτό τον τρόπο « δολοφονούν» πρόσφυγες και μετανάστες όταν τους απαγορεύουν την νόμιμη είσοδο και τους ωθούν σε παράνομους τρόπους μέσα από επικίνδυνες θαλάσσιες και χερσαίες διαδρομές ή όταν τους απομακρύνουν από το ευρωπαϊκό έδαφος απελαύνοντάς τους σε υποτιθέμενες ασφαλείς χώρες. Οι πληθυσμοί αυτοί αφήνονται να πεθάνουν ή οδηγούνται σε στρατόπεδα εγκλεισμού και σε προσφυγικούς καταυλισμούς. Η Gebhardt αναφέρεται στον A. Mbembe⁶² ο οποίος γράφει ότι ο μετανάστης από την Αφρική αντιπροσωπεύει στον δυτικό πολιτισμό μια άλλη μορφή ζωής των ζώων, κάτι ξένο στη νοοτροπία του δυτικού «κατακτητή». «Η φυλή αποτελούσε και αποτελεί μια σκιά πάντοτε παρούσα στην πολιτική σκέψη και την πολιτική πρακτική της Δύσης, κυρίως όταν σχηματοποιεί στο φαντασιακό τη βαρβαρότητα ξένων λαών και την κυριαρχία που θα ασκήσει επάνω τους»⁶³. Ο φιλόσοφος αυτός ορίζει την κυριαρχία στην έσχατη έκφραση της ως το δικαίωμα να ορίζει ποιος μπορεί να ζήσει και ποιος πρέπει να πεθάνει και προτείνει την έννοια της πολιτικής του θανάτου και της εξουσίας του θανάτου, αναφερόμενος στα όπλα που χρησιμοποιούνται στους σύγχρονους πολέμους που στοχεύουν στη μέγιστη καταστροφή και στη δημιουργία κόσμων θανάτου. Οι σύγχρονες μορφές της υποταγής της ζωής στην εξουσία του θανάτου περιγράφονται από τον Α.Μπέμπε με την έννοια της νεκροπολιτικής⁶⁴.

Τα πιο φονικά κράτη είναι και τα πιο ρατσιστικά, συνεχίζει ο Φουκώ. Για να διεξάγει πόλεμο ένα κράτος και να εκθέσει τους πολίτες του στο θάνατο πρέπει να ενεργοποιήσει μέσα τους το ρατσισμό. Ο αντίπαλος ταυτίζεται με τη φυλή όπου ανήκει. Η βιοεξουσία και το δικαίωμα της θανάτωσης συνυπάρχουν σε όλα τα κράτη. Όλα τα κράτη που ασκούν βιοεξουσία θα βιώσουν τον ρατσισμό γιατί ο σύγχρονος ρατσισμός είναι ένας μηχανισμός

⁶¹ Mareike Gebhardt, "To Make Live and Let Die...",123.

⁶² Στο ίδιο,127.

⁶³ Ασίλλε Μπέμπε, *Νεκροπολιτική*, μτφρ. Γιώργος Χαρλαμπίτας, (Αθήνα, Εκδόσεις Των Συναδέλφων,2003),13.

⁶⁴ Στο ίδιο,76.

που επιτρέπει την άσκηση της βιοεξουσίας⁶⁵. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα πειθαρχικού κράτους όπου οι βιολογικές ρυθμίσεις εφαρμόζονται στο έπακρο και όπου η εξουσία της θανάτωσης είναι κυρίαρχη είναι το ναζιστικό όπου η κυριαρχική και δολοφονική εξουσία ήταν δικαίωμα ολόκληρου του κοινωνικού σώματος. Όλοι μπορούσαν να σκοτώσουν τον διπλανό τους. Αυτός ήταν ο ένας από τους στόχους του ναζιστικού καθεστώτος, πέρα από την εξαφάνιση των κατώτερων φυλών, να εκθέσουν τον πληθυσμό στο σύνολό του στο θάνατο ώστε να μπορέσει να γίνει η ανώτερη φυλή. Έτσι λοιπόν το δικαίωμα της θανάτωσης των ανθρώπων και ο μηχανισμός της βιοεξουσίας ταυτίζονται. Ο Φουκώ τελειώνει την παράδοση της 17ης Μαρτίου 1976 θέτοντας ξανά το ερώτημα: «Πως μπορεί να λειτουργεί μια βιοεξουσία και παράλληλα να ασκεί το δικαίωμα του πολέμου, το δικαίωμα της δολοφονίας και της λειτουργίας του θανάτου, αν όχι δια του ρατσισμού;»⁶⁶.

2.3.GIORGIO AGAMBEN

2.3.1. «ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ»

Το έθνος-κράτος και η έννοια της γυμνής ζωής

Ο Giorgio Agamben στο κείμενό του «*Πέρα από τα δικαιώματα του ανθρώπου*»⁶⁷, αναφερόμενος στο θέμα των δικαιωμάτων του ανθρώπου και παραπέμποντας στην Χάννα Άρεντ, παρατηρεί πως κάθε φορά στην ιστορία που τα προσφυγικά ρεύματα είναι μαζικά, οι διεθνείς επιτροπές μέσω των οποίων τα κράτη προσπαθούν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα των προσφύγων, παρά το ότι διακηρύσσουν ότι μάχονται για την προστασία των δικαιωμάτων των προσφύγων, δεν καταφέρνουν ούτε στοιχειωδώς να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα. (Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες(1951) της οποίας ο χαρακτήρας είναι «ανθρωπιστικός και κοινωνικός», όχι όμως πολιτικός). Έτσι το αναλαμβάνουν η αστυνομία και οι ανθρωπιστικές οργανώσεις. Αυτό συμβαίνει γιατί τα δικαιώματα του ανθρώπου συνδέονται με την ύπαρξη και την διάλυση

⁶⁵ Φουκώ, *Για την Υπεράσπιση της κοινωνίας*,318.

⁶⁶ Στο ίδιο,324.

⁶⁷ Hannah Arendt, Giorgio Agamben, Enzo Traverso , *Εμείς οι πρόσφυγες*, μτφρ.Κώστας Δεσποινιάδης, Άκης Γαβρηλίδης, Νίκος Κούρκουλος, (Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ του ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ,2015),40.

του έθνους-κράτους. Ο Αγκάμπεν γράφει χαρακτηριστικά: «στο σύστημα του έθνους-κράτους, τα λεγόμενα ιερά και αναφαίρετα δικαιώματα του ανθρώπου αποδεικνύονται τελείως απροστάτευτα ακριβώς τη στιγμή που δεν είναι πλέον δυνατό να χαρακτηριστούν ως δικαιώματα των πολιτών κάποιου κράτους»⁶⁸. Ο καθαρός άνθρωπος καθαυτός, η γυμνή φυσική ζωή, δεν έχει κανένα αυτόνομο χώρο μέσα στην πολιτική τάξη του έθνους-κράτους⁶⁹. Όταν αυτή εγγράφεται στη νομική και πολιτική τάξη του έθνους -κράτους, τότε αποκτούν νόημα και τα ανθρώπινα δικαιώματά του. Στην εποχή μας όλο και μεγαλύτερα μέρη της ανθρωπότητας δεν μπορούν να εκπροσωπηθούν μέσα στο έθνος-κράτος, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο τα θεμέλιά του. «Επειδή ο πρόσφυγας αποδιαρθρώνει την παλαιά τριάδα κράτος/έθνος/έδαφος-αυτή η φαινομενικά περιθωριακή φιγούρα αξίζει να θεωρηθεί μάλλον ως κεντρική φιγούρα της πολιτικής μας ιστορίας»⁷⁰. Ο Αγκάμπεν γράφει το κείμενο αυτό το 1996, 50 χρόνια μετά το «Εμείς οι πρόσφυγες» της Χάννα Άρεντ, όταν οι πρόσφυγες και οι μετανάστες από τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης περνούσαν τα σύνορα των κρατών τους και επισημαίνει τη διαχρονικότητα των σκέψεων της. Ο Αγκάμπεν γράφει πως η έννοια των δικαιωμάτων του πρόσφυγα πρέπει να διαχωριστεί από αυτή των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ο πρόσφυγας είναι αναγκαίο να ειπωθεί ως η έννοια που «θέτει υπό ριζική διερώτηση τις αρχές του έθνους-κράτους και, ταυτόχρονα επιτρέπει να καθαρίσουμε το έδαφος για μια ανανέωση των κατηγοριών μας, την οποία δεν μπορούμε να αναβάλλουμε άλλο»⁷¹. Η έννοια του πολίτη δεν μπορεί να συμπεριλάβει πια όλους τους μόνιμους κατοίκους μιας χώρας. «Μόνο σε ένα έδαφος όπου οι χώροι των κρατών θα έχουν διαπεραστεί και θα έχουν παραμορφωθεί τοπολογικά με τον τρόπο αυτό, και που ο πολίτης θα έχει μάθει να αναγνωρίζει τον πρόσφυγα που ο ίδιος είναι, είναι σήμερα νοητή η πολιτική επιβίωση του ανθρώπου»⁷².

Ο Αγκάμπεν και η Άρεντ θεωρούν λοιπόν ότι οι κοινωνίες τείνουν να γίνονται ολοένα και πιο ανοιχτές και ότι τα σύνορα στο μέλλον δεν θα έχουν ουσιαστική χρησιμότητα.

⁶⁸ Hannah Arendt, Giorgio Agamben, Enzo Traverso, *Εμείς οι πρόσφυγες*, 41.

⁶⁹ Στο ίδιο, 41-42.

⁷⁰ Στο ίδιο, 44-45.

⁷¹ Στο ίδιο, 46.

⁷² Στο ίδιο, 50.

Σήμερα, 25 χρόνια μετά, κι ενώ βιώνουμε έντονα μια νέα κρίσιμη κατάσταση στο προσφυγικό και μεταναστευτικό θέμα, παρατηρούμε πως τα σύνορα αποκτούν φράχτες που τα ενισχύουν, οι πολιτικές των κρατών υπακούουν στις ανάγκες της αγοράς και οι άνθρωποι τίθενται σε δεύτερη μοίρα. Ο κόσμος μας δεν είναι έτοιμος να δεχτεί την διάλυση των εθνών-κρατών που κάποιοι φιλόσοφοι όπως η Άρεντ και ο Αγκάμπεν έχουν διαβλέψει.

2.3.2. « HOMO SACER»

Άνθρωποι χωρίς δικαιώματα

Ο Giorgio Agamben στο *Homo Sacer* αναπτύσσει τη θέση του για τους ανθρώπους χωρίς δικαιώματα. Οι πρόσφυγες και μετανάστες χωρίς χαρτιά είναι άνθρωποι χωρίς δικαιώματα. Έχοντας χάσει τον πολιτικό τους βίο φεύγοντας από τις πατρίδες τους και θέτοντας σε κίνδυνο την βιολογική τους ύπαρξη στην προσπάθειά τους να διαφύγουν. Ζουν σε μια ζώνη αποκλεισμένη από το δίκαιο, σε μια διαρκή κατάσταση εξαίρεσης. Γυμνή ζωή είναι η ζωή του ανθρώπου που υφίσταται την κυριαρχία της εξουσίας. Είναι ο homo sacer της σύγχρονης εποχής, φονεύσιμος και άθυτος συγχρόνως, που χρήζει προστασίας των δικαιωμάτων του και που, ταυτόχρονα, δεν έχει δικαιώματα. Ζει μεταξύ δύο θανάτων, του συντελεσμένου πολιτικού του θανάτου και του ενδεχόμενου βιολογικού.

Γράφει ο Giorgio Agamben στο *Homo Sacer*: «οι χώροι, οι ελευθερίες και τα δικαιώματα που τα άτομα κατακτούν στη σύγκρουσή τους με τις κεντρικές εξουσίες προετοιμάζουν κάθε φορά ταυτοχρόνως μια σιωπηρή, αλλά αυξανόμενη εγγραφή της ζωής τους στην κρατική τάξη, προσφέροντας έτσι ένα νέο και ακόμη πιο τρομακτικό έρεισμα στην κυρίαρχη εξουσία από την οποία επιθυμούσαν να απελευθερωθούν»⁷³. Η πολιτική έχει μετατραπεί σε βιοπολιτική που οργανώνει τη ζωή των ανθρώπων. Η απόφαση όμως αυτή περί της ζωής μετατρέπεται σε απόφαση περί του θανάτου για όλο και περισσότερες πλευρές της κοινωνικής ζωής καθώς ο κυρίαρχος πράττει σε συνεργασία με τον νομικό, τον γιατρό, τον επιστήμονα, τον ιερέα, τον πραγματογνώμονα.

⁷³ Giorgio Agamben, *Homo Sacer, Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, μτφρ. Παναγιώτης Τσιαμούρας, (Αθήνα: Εκδόσεις Έρμα, 2018), 193.

2.3.3. Η ανώνυμη γυμνή ζωή και η γέννηση της νεωτερικής δημοκρατίας

Ο Agamben υποστηρίζει ότι η νεωτερική δημοκρατία γεννήθηκε ως διεκδίκηση και έκθεση του σώματος του ανθρώπου. Στο *Habeas Corpus* του 1679, έναν νόμο που αρχικά στόχευε στη διασφάλιση της παρουσίας του κατηγορουμένου στη δίκη, ώστε να εξαλειφθεί η πιθανότητα αποφυγής της δικαστικής απόφασης, μας παραδίδεται η πρώτη καταγραφή της γυμνής ζωής. Στη νεωτερική δημοκρατία το *habeas corpus* μετατρέπεται σε υποχρέωση επίδειξης του σώματος του κατηγορουμένου από την εξουσία ώστε να αιτιολογηθεί η κράτηση του. Άρα το *corpus* είναι συγχρόνως φορέας ατομικών δικαιωμάτων αλλά και φορέας της υποταγής στην εξουσία⁷⁴. Δεν είναι ο ελεύθερος άνθρωπος, με τα δικαιώματά του, ούτε απλά ο άνθρωπος αλλά το *corpus*, η ανώνυμη γυμνή ζωή το νέο υποκείμενο της πολιτικής⁷⁵. «Το νέο πολιτικό σώμα της Δύσης συγκροτείται από τα απολύτως φονεύσιμα σώματα των υπηκόων»⁷⁶.

2.3.4. Τα δικαιώματα του ανθρώπου και η βιοπολιτική

Ο Agamben αναφέρεται στη συνέχεια⁷⁷ και πάλι στην Hannah Arendt και στο βιβλίο της για τον Ιμπεριαλισμό και συγκεκριμένα στο κεφάλαιο το αφιερωμένο στους πρόσφυγες. Ο πρόσφυγας, ο άνθρωπος που χρήζει άμεσης προστασίας των δικαιωμάτων του, χάνει κάθε του δικαίωμα όταν αντιμετωπίζεται μόνο ως ανθρώπινο ον, ως γυμνή ζωή. Η φυσική γυμνή ζωή εγγράφεται στη δικαιοπολιτική τάξη του έθνους-κράτους, στην εθνική κυριαρχία, μέσα από τις διακηρύξεις των δικαιωμάτων, όταν ο έως τότε υπήκοος, γίνεται πολίτης. «Τα δικαιώματα αποδίδονται στον άνθρωπο (ή εκπορεύονται από τον ίδιον), μόνο στο μέτρο που εκείνος συνιστά το αμέσως εξαφανιζόμενο θεμέλιο (και το οποίο δεν πρέπει ποτέ να έρθει στο φως ως τέτοιο) του πολίτη»⁷⁸. Όταν μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο το έθνος –κράτος χάνει το πρότερο κύρος του, εμφανίζονται δύο βιοπολιτικά κινήματα, ο φασισμός και ο

⁷⁴ Στ ίδιο, 198.

⁷⁵ Στο ίδιο, 196.

⁷⁶ Στο ίδιο, 199.

⁷⁷ Στο ίδιο, 200.

⁷⁸ Αγκάμπεν, *Homo Sacer*, 203.

ναζισμός που θέτουν την γυμνή ζωή υπό τον έλεγχο της κυρίαρχης απόφασης. Η απολιτική φυσική ζωή που αποτελεί το αντικείμενο της κυριαρχίας χαρακτηρίζει συνεχώς όλο και πιο διαφορετικούς ανθρώπους, καθιστώντας τους ιερούς. Κατά τον αιώνα που πέρασε αλλά και στις μέρες μας, οι μαζικές μετακινήσεις προσφύγων και μεταναστών προς την Ευρώπη, προκάλεσαν την θέσπιση νόμων μαζικής αποπολιτογράφησης και αποεθνικοποίησης⁷⁹. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ένας κανόνας των Ναζί σύμφωνα με τον οποίο οι Εβραίοι αποεθνικοποιούνταν πλήρως προκειμένου να οδηγηθούν στα στρατόπεδα εξόντωσης. Με τη διακήρυξη των δικαιωμάτων του 1789 τα έθνη κράτη διαχωρίζουν τα δικαιώματα του ανθρώπου από αυτά του πολίτη με σκοπό την προστασία της γυμνής ζωής η οποία όμως οδηγείται στο περιθώριο των εθνών –κρατών και στη συνέχεια εμφανίζεται ως μία νέα εθνική ταυτότητα⁸⁰. Ανθρωπιστικό και πολιτικό διαχωρίζονται και αναπαράγεται έτσι η απομόνωση της γυμνής ζωής πάνω στην οποία στηρίζεται η κυριαρχία. Ο Agamben σε αυτό το σημείο υποστηρίζει ότι οι ανθρωπιστικές οργανώσεις όπως η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες αντιμετωπίζουν την ανθρώπινη ζωή με τη μορφή της γυμνής ζωής ή της ιερής ζωής κι έτσι στην ουσία εξυπηρετούν εκείνους που καταργούν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Πρέπει να διαχωριστούν τα δικαιώματα των προσφύγων από τα ανθρώπινα, καταλήγει ο Αγκάμπεν και ο πρόσφυγας να αντιμετωπιστεί όχι ως homo sacer αλλά ως αυτός που θέτει σε κρίση το δεσμό γέννησης-έθνους και τον δεσμό ανθρώπου-πολίτη.

2.3.5. «Ζωή ανάξια να βιωθεί»

Στο κεφάλαιο *ΖΩΗ ΑΝΑΞΙΑ ΝΑ ΒΙΩΘΕΙ* ο Αγκάμπεν αναφέρεται στον Karl Binding⁸¹ ο οποίος είχε υποστηρίξει ότι ο άνθρωπος έχει το δικαίωμα της αυτοκτονίας, κάτι που η δικαιοσύνη δεν μπορεί ούτε να απαγορεύσει ούτε να επιτρέψει. Για τον Binding ο οποίος προσπαθεί να λύσει το θέμα της νομιμότητας της ευθανασίας, από αυτή την ιδιαίτερη κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον εαυτό του προκύπτει η ανάγκη εξουσιοδότησης για « τον αφανισμό

⁷⁹ Στο ίδιο, 208.

⁸⁰ Στο ίδιο, 210.

⁸¹ Ο νομικός Karl Binding (1846-1920) και ο ψυχίατρος Alfred Hoche (1865-1943) τάχθηκαν υπέρ του να επιτρέπεται η πρακτική της ευθανασίας για ορισμένους πληθυσμούς. Χαρακτήρισαν τους ψυχικά άρρωστους, τους σωματικά ανάπηρους και άλλους ως γενετικά επικίνδυνους και οικονομικά επιβαρυντικούς για την κοινωνία και πρόσφεραν μια νομική βάση για την άδεια να τους σκοτώσουν. Το επιχείρημά τους, είχε επιρροή στην ανάπτυξη του προγράμματος ευθανασίας των Ναζί.

της ζωής που είναι ανάξια βίωσης»⁸². Υπάρχουν ανθρώπινες ζωές που δεν έχουν αξία ούτε για τις ίδιες ούτε για την κοινωνία και συνεπώς η θανάτωσή τους δεν είναι ποινικά κολάσιμη. Είναι, σύμφωνα με τον Αγκάμπεν, η πρώτη εμφάνιση της έννοιας της ζωής που είναι ανάξια βίωσης ή που αξίζει να βιωθεί, στο ευρωπαϊκό δίκαιο. Κάθε κοινωνία, συνεχίζει ο Αγκάμπεν, αποφασίζει ποιοι είναι οι δικοί της «ιεροί άνθρωποι». Η γυμνή ζωή «κατοικεί στο βιολογικό σώμα κάθε έμβριου όντος»⁸³. Σε κάθε εποχή ο κυρίαρχος αποφασίζει ποια ζωή μπορεί να θανατωθεί χωρίς να διαπραχθεί ανθρωποκτονία. Στην σημερινή εποχή της βιοπολιτικής η εξουσία έχει τη δύναμη να αποφασίσει από ποιο σημείο και μετά η ζωή παύει να είναι πολιτικώς υπολογίσιμη.

2.3.6. «Ανθρώπινα πειραματόζωα»

Στο κεφάλαιο *VP(ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΠΕΙΡΑΜΑΤΟΖΩΑ)*⁸⁴ ο Αγκάμπεν αναφέρεται στους κρατούμενους των στρατοπέδων συγκέντρωσης που είχαν επιλεγεί από τους Ναζί να αποτελέσουν τα πειραματόζωα ιατρών με αποτέλεσμα η ζωή τους να εξαρτάται από την έκβαση του πειράματος και τους παραλληλίζει με τους *homines sacri* αφού η θανάτωσή τους δεν ισοδυναμούσε με ανθρωποκτονία. Μέσα στο στρατόπεδο ο άνθρωπος διαχωρίζονταν από την πολιτική του υπόσταση και ως γυμνή ζωή πλέον δεν είχε πια κανένα δικαίωμα. Η διαφορά σε σχέση με το παρελθόν είναι ότι ο επιστήμονας-ιατρός έχει τώρα την εξουσία ζωής και θανάτου πάνω του. Αυτή είναι η βιοπολιτική της νεωτερικότητας.

2.3.7. Το στρατόπεδο ως νόμος της νεωτερικότητας

Από την κατάσταση εξαίρεσης και από τον στρατιωτικό νόμο γεννιούνται τα στρατόπεδα σύμφωνα με τον Agamben ο οποίος αναφερόμενος στα ναζιστικά στρατόπεδα θυμίζει τον δικαϊκό θεσμό πρωσικής προέλευσης, στον οποίο στηρίχτηκε το δικαίωμα εγκλεισμού των ανθρώπων. Σύμφωνα με τον νόμο αυτό⁸⁵, το Κράτος δικαιούται να θέσει υπό φύλαξη άτομα ύποπτα για πράξεις που θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλειά του και να αναστείλει θεμελιώδη

⁸² Agamben, *Homo Sacer*, 215.

⁸³ Στο ίδιο, 219.

⁸⁴ Στο ίδιο, 240-246.

⁸⁵ Στο ίδιο, 257

ανθρώπινα δικαιώματα κηρύσσοντας στην ουσία κατάσταση εξαίρεσης. Στην περίπτωση του Τρίτου Ράιχ η περίοδος αυτή έγινε ο κανόνας και εφαρμόστηκε συνειδητά προκειμένου να εδραιωθεί το εθνικοσοσιαλιστικό κράτος⁸⁶. «Το στρατόπεδο είναι ο χώρος που ανοίγεται, όταν η κατάσταση εξαίρεσης αρχίζει να καθίσταται ο κανόνας»⁸⁷. Μία μόνιμη χωρική δομή αλλά εκτός της κανονικής τάξης, ανεξάρτητη από τον δικαστικό έλεγχο και το δίκαιο, όπου ο κανόνας δεν είναι δυνατό να διαχωριστεί από την εξαίρεση. Το στρατόπεδο είναι ο κατεξοχήν βιοπολιτικός χώρος όπου η εξουσία έχει απέναντί της τη γυμνή ζωή δίχως κάποια διαμεσολάβηση και ο,τιδήποτε υφίσταται ο homo sacer δεν θεωρείται έγκλημα. Ο Agamben καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα στρατόπεδα για όποιους κι αν προορίζονται δημιουργούν μια κατάσταση εξαίρεσης και μέσα στα όρια τους είναι δυνατό οι άνθρωποι να αντιμετωπίζονται ως όντα χωρίς δικαιώματα. Η γέννησή τους είναι αποτέλεσμα της κρίσης του πολιτικού συστήματος του νεωτερικού έθνους-κράτους και της απόφασης του κράτους «να αναλάβει απευθείας μεταξύ των καθηκόντων του και εκείνο της μέριμνας της βιολογικής ζωής του έθνους»⁸⁸. Η παλιά τριάδα κράτος-έθνος (γέννηση)-έδαφος διασπάστηκε καθώς προστέθηκε το τέταρτο στοιχείο : το στρατόπεδο.

2.3.8. Εκδηλώσεις του στρατοπέδου στη μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ

Γράφει η Ντάρια Νταβίτι, αναφερόμενη σε αυτό που ο Αγκάμπεν αποκαλεί συστατικό δεσμό μεταξύ κατάστασης εξαίρεσης και στρατοπέδου, πως όταν οι συνθήκες που επιβάλλουν την κατάσταση εξαίρεσης γίνονται κανόνας και νόμος, τότε αρχίζει να οριοθετείται το στρατόπεδο. Σε αυτή την κατάσταση ηθελημένης εξαίρεσης εντάσσονται οι συνοριακές πρακτικές που εφαρμόζει η Ε.Ε.⁸⁹. Εκδηλώσεις του στρατοπέδου αποτελούν, κατά την Νταβίτι, στην μεταναστευτική πολιτική της Ευρώπης, η έννοια της ασφαλούς τρίτης χώρας και οι συμφωνίες συνεργασίας με τρίτες χώρες για τη διαχείριση της μετανάστευσης και την επανεισδοχή σύμφωνα με τις οποίες λαμβάνουν χώρα εκούσιες και ακούσιες

⁸⁶ Στο ίδιο, 259.

⁸⁷ Στο ίδιο, 260.

⁸⁸ Στο ίδιο, 268.

⁸⁹ Daria Davitti, "Biopolitical Borders and the State of Exception in the European Migration Crisis," *The European Journal Of International Law*, vol.29,no.4(2018),1188.

επιστροφές. Με συνοπτικές διαδικασίες συχνά αποφασίζεται ο επαναπατρισμός ανθρώπων οι οποίοι δεν κρίθηκαν άξιοι διεθνούς προστασίας, σε μέρη όπου διατρέχουν κίνδυνο. Αυτές οι συμφωνίες αρχικά (2016) είχαν σκοπό να υποστηρίξουν την Ελλάδα και την Ιταλία ώστε να επιτευχθεί η μετεγκατάσταση 160.000 ατόμων από τα κράτη αυτά σε άλλα κράτη της Ε.Ε.. Αλλά οι αποφάσεις μετεγκατάστασης δεν εφαρμόστηκαν λόγω της άρνησης ορισμένων κρατών να δεχθούν πρόσφυγες αλλά και λόγω της έλλειψης πολιτικής βούλησης από τα κράτη μέλη, λόγω της έλλειψης ικανότητας διεκπεραίωσης μεγάλου αριθμού αιτήσεων ασύλου αλλά και λόγω της διαδεδομένης αντίληψης ότι οι πρόσφυγες αποτελούν απειλή για την ασφάλεια και τη δημόσια υγεία.

Στη σύγχρονη πραγματικότητα το καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα αποτελεί, κατά τον Αγκάμπεν, ένα σχέδιο εξαφάνισης, μέσω της ανάπτυξης, των φτωχών τάξεων, αναπαράγοντας στο εσωτερικό του τον λαό των αποκλεισμένων και μετασχηματίζοντας σε γυμνή ζωή τους πληθυσμούς του Τρίτου Κόσμου.⁹⁰

2.3.9. Η έννοια της «επισφάλειας» στην Τζούντιθ Μπάτλερ

Η Τζούντιθ Μπάτλερ, σύμφωνα με την Αθανασίου, αναφέρεται στην έννοια της « κανονιστικής βίας» « ως μια δυνατότητα της εξουσίας να καθιστά δυνατή και ταυτόχρονα να περιορίζει τη ζωή»⁹¹ και να ορίζει ποιες ζωές αξίζουν να υπάρχουν, ποια υποκειμένα είναι κοινωνικά βιώσιμα. Αυτή η τρωτή κατάσταση ονομάζεται από την Μπάτλερ «επισφάλεια», η «καθοριστική αρχή συγκρότησης υποκειμένων ως ξένων σωμάτων»⁹² σε όλα τα πεδία της ζωής, όπως η ιθαγένεια, η ιδιότητα του πολίτη, η εργασία, η εθνική ασφάλεια, οι διεθνείς ανθρωπιστικές κρίσεις και καταστάσεις έκτακτης ανάγκης. Η δημοκρατία, το κράτος πρόνοιας, η εργασία, υποβιβάζονται. Μεγάλος αριθμός ανθρώπων αποκλείονται από τα δικαιώματα τους, περιθωριοποιούνται σύμφωνα με έμφυλες, σεξουαλικές, φυλετικές, ταξικές, εθνικές και εθνοτικές νόρμες που ορίζουν τις κοινωνικά βιώσιμες μορφές ζωής. Η Αθανασίου παρατηρεί ότι οι γυναίκες και οι μετανάστες παρουσιάζονται «ως πλεονάζοντα

⁹⁰ Agamben, *Homo Sacer*, 275.

⁹¹ Αθηνά Αθανασίου, *Η κρίση ως «κατάσταση έκτακτης ανάγκης»*, 82.

⁹² Στο ίδιο, 84.

σώματα της εθνικής και διεθνικής νεοφιλελεύθερης τάξης πραγμάτων»⁹³ τα οποία λόγω της επισφάλειας και με κριτήριο σεξουαλικά, φυλετικά, ταξικά, εθνικά και εθνοτικά πρότυπα δεν θεωρούνται ότι έχουν ζωές αξιοβίωτες.

Παρατηρεί επίσης ότι η έννοια της επισφάλειας της Μπάτλερ που αφορά στις κοινωνικές συνθήκες διαφέρει από την έννοια της γυμνής ζωής του Αγκάμπεν η οποία αφορά στον αποκλεισμό του ατόμου από την πολιτική του υπόσταση. Αυτή την σύγχρονη μορφή κυρίαρχης βιοπολιτικής εξουσίας, την ονομάζει η Αθανασίου «κυριαρχική κυβερνολογική». Ωστόσο η συγγραφέας δεν αποδέχεται ότι σε τέτοιες συνθήκες τα άτομα υπομένουν σαν πειθήνια θύματα, απογυμνωμένα από την πολιτική υποκειμενικότητά τους. Αντίθετα υποστηρίζει ότι μετασηματίζουν την επισφάλεια τους σε πολιτική στάση.

2.3.10. «ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΞΑΙΡΕΣΗΣ»

Κατάσταση εξαίρεσης είναι η «νόμιμη μορφή αυτού που δεν μπορεί να έχει νόμιμη μορφή» κατά τον Agamben⁹⁴, ένα απροσδιόριστο πεδίο μεταξύ δημοκρατίας και απολυταρχίας. Τα σύγχρονα κράτη ακόμη και τα ονομαζόμενα δημοκρατικά χρησιμοποιούν συχνά την κατάσταση εξαίρεσης ως πρακτική διακυβέρνησης όταν χρειάζεται να αντιμετωπίσουν οξείες πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές κρίσεις. Ο Agamben αναφέρεται στην Πατριωτική Νομοθετική Πράξη που ψηφίστηκε από τον Μπους το 2001 που έδινε τη δυνατότητα στον Γενικό Εισαγγελέα να «θέτει υπό κράτηση» όποιον αλλοδαπό θεωρούνταν ύποπτος για τρομοκρατική ενέργεια και μέσα σε χρονικό διάστημα επτά ημερών θα έπρεπε ή να απελαθεί ή να κατηγορηθεί για κάποιο αδίκημα. Ο άνθρωπος με αυτόν τον νόμο απογυμνώνεται από την νομική του υπόσταση καθώς δεν είναι ούτε αιχμάλωτος ούτε κατηγορούμενος, αλλά απλώς κρατούμενος για αόριστο χρονικό διάστημα. Ο όρος «κατάσταση εξαίρεσης» εμφανίζεται ως κατάσταση εκτάκτου ανάγκης στη γερμανική θεωρία, ως επείγοντα διατάγματα και κατάσταση πολιορκίας, στην ιταλική και στη γαλλική και ως στρατιωτικός νόμος και δυνάμεις έκτακτης ανάγκης στην αγγλοσαξωνική. Ωστόσο «η

⁹³ Αθηνά Αθανασίου, Γιώργος Τσιμουρής, «Χαρτογραφώντας τη βιοπολιτική των συνόρων: Σώματα, τόποι, απεδαφοποιήσεις», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Τομ.140, 2013, 5. <https://doi.org/10.12681/grsr.54>

⁹⁴ Giorgio Agamben, *Κατάσταση εξαίρεσης*, μτφρ. Μαρία Οικονομίδου, (Αθήνα: Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ, 2020), 12.

κατάσταση εξαίρεσης δεν είναι μια μορφή ειδικού δικαίου (όπως το δίκαιο του πολέμου), αλλά όπως η αναστολή της ίδιας της έννομης τάξης, προσδιορίζει το κατώφλι της ή, αλλιώς, την οριακή έννοιά της»⁹⁵.

2.3.11. Η έννοια της «ανάγκης»

Η έννοια της ανάγκης έχει θεωρηθεί ότι βοηθά στην κατανόηση της κατάστασης εξαίρεσης. Ο Αγκάμπεν αναφέρεται στον Γρατιανό⁹⁶ ο οποίος έλεγε ότι πολλά γίνονται εξ ανάγκης ενάντια στο νόμο (*necessitas legem non habet*)⁹⁷. Επίσης αναφέρεται στον Τομμάζο⁹⁸. Ο τελευταίος στο *Summa theologica* γράφει για τη δυνατότητα του ηγεμόνα να εξαιρείται του νόμου και ότι η ύπαρξη ανάγκης έχει μέσα της την έννοια της εξαίρεσης. Η ανάγκη ωστόσο κατά τον Agamben δεν αποτελεί πηγή δικαίου ούτε αναστέλλει πραγματικά τον νόμο αλλά αποφασίζει για την μεμονωμένη περίπτωση που ο νόμος δεν πρέπει να τηρηθεί⁹⁹. Στα σημερινά κράτη η κατάσταση εκτάκτου ανάγκης παρουσιάζεται ως νομική κατάσταση και ως έσχατο έρεισμα του νόμου σε καταστάσεις εξαίρεσης όταν εκδίδονται από την εκτελεστική εξουσία διατάγματα με ισχύ νόμου¹⁰⁰. Εκτός νόμου διαδικασίες ή αντίθετες σε αυτόν, μετατρέπονται σε δίκαιο και ταυτόχρονα το δίκαιο αναστέλλεται. Η ανάγκη όμως δεν αποτελεί μια αντικειμενική κατάσταση, αλλά βασίζεται σε υποκειμενικές κρίσεις, και συνδέεται με τον σκοπό που επιδιώκει κάθε φορά. Αποτελεί μια απόφαση υποκειμενική και δεν μπορεί να στηρίξει τη θεωρία της κατάστασης εξαίρεσης κατά τον Agamben.

⁹⁵ Στο ίδιο, 17.

⁹⁶ Γρατιανός, γνωστός ως Gratian, έζησε τον 12^ο αιώνα. Έγραψε ένα νομικό εγχειρίδιο, το *Decretum*, μια συλλογή κανονικού δικαίου.

⁹⁷ Agamben, *Κατάσταση εξαίρεσης*, 46.

⁹⁸ Θωμάς Ακινάτης, (ιταλ: Tommaso d'Aquino, 1225 - 1274), Ιταλός ιερέας της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στο Τάγμα των Δομινικανών, και σημαντικός φιλόσοφος και θεολόγος, εκπρόσωπος της σχολής του σχολαστικισμού. Ένα από τα γνωστότερα έργα του είναι το *Summa Theologica*.

⁹⁹ Agamben, *Κατάσταση εξαίρεσης*, 48.

¹⁰⁰ Στο ίδιο, 50.

2.3.12. Η έννοια της «κατάστασης εξαίρεσης» στον Καρλ Σμιτ

Ο Αγκάμπεν αναφέρεται στον Καρλ Σμιτ¹⁰¹ και στις βασικές θέσεις του για την κατάσταση εξαίρεσης στο έργο του *Die Diktatur*. Ο Σμιτ συνδέει την κατάσταση εξαίρεσης με την δικτατορία την οποία διακρίνει σε εντεταλμένη και σε κυρίαρχη. Προσπαθεί να εντάξει την κατάσταση εξαίρεσης σε ένα πλαίσιο δικαίου : *«Η κατάσταση έκτακτης ανάγκης (εξαίρεσης) παραμένει κάτι διαφορετικό από την αναρχία και το χάος, υπό τη νομική έννοια εξακολουθεί να υφίσταται μια τάξη, έστω κι αν δε συνιστά έννομη τάξη»*¹⁰². Στην εντεταλμένη δικτατορία διακρίνει τους κανόνες δικαίου από τους κανόνες εφαρμογής του δικαίου που σημαίνει ότι το σύνταγμα μπορεί να αναστέλλεται χωρίς να παύει να ισχύει. Στην κυρίαρχη δικτατορία διακρίνει τη συντακτική από τη συντεταγμένη εξουσία, είναι μια κατάσταση όπου ο νόμος εφαρμόζεται αλλά τυπικά δεν ισχύει. Στόχος της είναι *«να δημιουργήσει μια κατάσταση πραγμάτων στην οποία θα είναι δυνατό να επιβληθεί νέο σύνταγμα»*¹⁰³. Στην Πολιτική Θεολογία γράφει για τον κανόνα και την απόφαση. Ο μεν κανόνας αναστέλλεται στην κατάσταση εξαίρεσης για να καταστεί δυνατή η εφαρμογή του μέσω της προσωρινής αναστολής του, ενώ από την άλλη αναδεικνύεται το κύρος της απόφασης. Ο κυρίαρχος που έχει τη δυνατότητα να αποφασίζει την αναστολή του κανόνα, εγγυάται, σύμφωνα με τον Σμιτ, την τήρηση του νόμου. Η ουσία της κυριαρχίας βρίσκεται στο ότι αυτή αποκλειστικά αποφασίζει για την κατάσταση εξαίρεσης. Μπορεί να αναστείλει την ισχύ του νόμου όταν το αποφασίσει. Όταν όμως η εξαίρεση και ο κανόνας δεν μπορούν να αποφασιστούν, η θεωρία του Σμιτ καταδικάζεται σε αποτυχία¹⁰⁴. Άρα σύμφωνα με τον Αγκάμπεν, η κατάσταση εξαίρεσης στον Σμιτ, ορίζεται ως η κορύφωση της αντίθεσης ανάμεσα στον κανόνα και στην εφαρμογή του. Ο Μπένγιαμιν¹⁰⁵ σύμφωνα με τον Αγκάμπεν, συμπεραίνει ότι αφού κάθε δεσμός μεταξύ βίας και δικαίου εξαφανίζεται *«το μόνο που υπάρχει είναι μια ζώνη ανομίας,*

¹⁰¹ Καρλ Σμιτ, (1888-1985), Γερμανός εθνικοσοσιαλιστής, νομικός, πολιτικός επιστήμονας, φιλόσοφος του Δικαίου, πολιτειολόγος και συνταγματολόγος, ένας απ' όσους προετοίμασαν και στήριξαν θεωρητικά το εθνικοσοσιαλιστικό κίνημα και χαρακτηρίστηκε ως ο θεωρητικός του. Τα δοκίμιά του πραγματεύονται την άσκηση της πολιτικής εξουσίας. Έγραψε μεταξύ άλλων και τα έργα «Περί Δικτατορίας», 1921, «Πολιτική Θεολογία», 1922.

¹⁰² Agamben, *Κατάσταση εξαίρεσης*, 60.

¹⁰³ Στο ίδιο, 61.

¹⁰⁴ Agamben, *Κατάσταση εξαίρεσης*, 100.

¹⁰⁵ Βάλτερ Μπένγιαμιν (1892-1940), Γερμανός μαρξιστής και κριτικός της λογοτεχνίας, δοκιμογράφος, μεταφραστής, και φιλόσοφος.

στην οποία πρωταγωνιστεί μια βία χωρίς κανένα νομικό περίβλημα»¹⁰⁶. Η βία στην κατάσταση εξαίρεσης δεν έχει κανένα νομικό έρεισμα. Η σύγκυση μεταξύ των δύο εξουσιών, νομοθετικής και εκτελεστικής αλλά και, κυρίως, κατά τον Αγκάμπεν, το ότι «ο κανόνας υφίσταται, αλλά δεν εφαρμόζεται και, πράξεις που δεν έχουν ισχύ την αποκτούν»¹⁰⁷, είναι τα βασικά γνωρίσματα της κατάστασης εξαίρεσης, που ο φιλόσοφος ορίζει ως μια πλασματική κατάσταση, μέσω της οποίας το δίκαιο προσπαθεί να προσεταιριστεί την ανομία.

2.3.13. «Iustitium» και «κατάσταση εξαίρεσης»

Ένας θεσμός του ρωμαϊκού δικαίου που ο Αγκάμπεν θεωρεί ότι μας επιτρέπει να εξετάσουμε την κατάσταση εξαίρεσης, είναι το *iustitium*, ένα έσχατο δόγμα που εξέδιδε η Σύγκλητος όταν κινδύνευε η Δημοκρατία και που καλούσε τους πολίτες να λάβουν κάθε μέτρο που θεωρούσαν απαραίτητο για τη σωτηρία του κράτους. Σημαίνει αναστολή του δικαίου (*quando ius stat*)¹⁰⁸. Αναφέρεται στον Άντολφ Νίτσεν¹⁰⁹ ο οποίος γράφει για τον σκοπό του *iustitium*: «Όταν το δίκαιο δεν ήταν πια σε θέση να επιτελέσει το ύψιστο καθήκον του, να εξασφαλίσει το γενικό καλό, τότε εγκαταλείπταν ανάλογα με την περίπτωση, και, όπως στις επείγουσες περιστάσεις οι άρχοντες απαλλάσσονταν από τους περιορισμούς του νόμου μέσω μιας συγκλητικής απόφασης, έτσι και στην πιο ακραία περίπτωση το δίκαιο παραμεριζόταν»¹¹⁰. Ένας τελείως άνομος χώρος για την ανθρώπινη δράση με απροσδιόριστες τις νομικές συνέπειες των πράξεων, αφού οι πράξεις αυτές εκτελούνται σε ένα νομικό κενό, αλλά διαπράττονται με σκοπό τη σωτηρία της *res publica*.

2.3.14. Ένας «κενός χώρος» δικαίου

Κατά τον Αγκάμπεν οι θεωρίες που εξηγούν την κατάσταση εξαίρεσης συνδέοντάς τη με το δίκαιο είναι εσφαλμένες γιατί πρόκειται για έναν κενό χώρο δικαίου και οι πράξεις που

¹⁰⁶ Agamben, *Κατάσταση εξαίρεσης*, 101.

¹⁰⁷ Στο ίδιο, 69.

¹⁰⁸ Στο ίδιο, 74.

¹⁰⁹ Άντολφ Νίτσεν, καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Στρασβούργου, δημοσιεύει το 1877, τη μονογραφία *Das Iustitium*.

¹¹⁰ Agamben, *Κατάσταση εξαίρεσης*, 80.

διαπράττονται «φαίνονται να τοποθετούνται, σε σχέση με το δίκαιο, σε έναν απόλυτο μη χώρο»¹¹¹. Ο Αγκάμπεν τελικά συμπεραίνει ότι η κατάσταση εξαίρεσης μοιάζει με ένα «κατώφλι αναποφασιστικότητας ανάμεσα στην ανομία και στον νόμο, στη ζωή και στο δίκαιο». Υποστηρίζει ότι σήμερα η κατάσταση εξαίρεσης έχει πάρει παγκόσμιες διαστάσεις όταν η κυβερνητική βία την εφαρμόζει στο εσωτερικό των κρατών, αγνοώντας τους διεθνείς κανόνες δικαίου. Επίσης υποστηρίζει ότι η επιστροφή σε ένα καθεστώς δικαίου δεν είναι εφικτή γιατί οι έννοιες «καθεστώς» και «δίκαιο» αμφισβητούνται. Δύο δυνάμεις αντίθετες δρουν, η μία θέτει το δίκαιο και η άλλη το καταλύει. Αυτή είναι η κατάσταση εξαίρεσης που θέτει, κατά το φιλόσοφο, τον κόσμο μας κάτω από την απειλή ενός παγκόσμιου εμφύλιου πόλεμου¹¹².

2.3.15. Η Κατάσταση εξαίρεσης ως μέσο επιβολής εξουσίας

Ο Φιλήμονας Πατσάκης γράφει στο επίμετρο του *Homo Sacer* ότι η κριτική σκέψη του Αγκάμπεν μας δίνει την ευκαιρία να καταλάβουμε πως τα σημερινά κράτη μπορούν να χρησιμοποιούν την Κατάσταση Εξαίρεσης για να επιβάλλουν την πολιτική τους πάνω στους ανθρώπους. Η διαρκής επέκτασή της σε κάθε πτυχή της ζωής καθιστά την ίδια τη ζωή υπό διαπραγμάτευση. Όσοι υποτίμησαν αυτή την πολιτική της κυριαρχίας, βρέθηκαν αρχικά μπροστά σε στρατόπεδα όπως η Αμυδαλέζα, που αρχικά χρησιμοποιήθηκε για την καταγραφή τοξικοεξαρτημένων ατόμων αλλά με την έναρξη της προσφυγικής κρίσης αποτέλεσαν χώρους συγκέντρωσης «λαθρομεταναστών» που έδωσαν τη θέση τους στα κλειστού τύπου κέντρα που τώρα ονομάζουμε «Hot Spot». Τα στρατόπεδα χρησιμοποιούνται κάθε φορά για διαφορετικό σκοπό, νοσηματοδοτούνται ανάλογα με το πώς συμφέρει την εξουσία και εξυπηρετούν την εκχώρηση δικαιωμάτων σε όποιον είναι πολίτης. Ο κυρίαρχος έχει το δικαίωμα να ορίσει ποιος είναι πολίτης, να ορίσει ποιων οι ζωές αξίζουν και ποιων όχι, να κηρύξει κατάσταση εξαίρεσης κατά τη διάρκεια της οποίας καταργείται κάθε νομικός περιορισμός στην άσκηση της εξουσίας. Το δίκαιο και η βία μοιάζουν συγχωνευμένα. Οι κοινωνίες είναι στρατιωτικοποιημένες. Ο κυρίαρχος μπορεί να φονεύσει χωρίς να διαπράξει

¹¹¹ Agamben, *Κατάσταση εξαίρεσης*, 88.

¹¹² Στο ίδιο, 149.

ανθρωποκτονία, μπορεί να αποφασίσει για τα δικαιώματα του ανθρώπου και ...του πολίτη. Ο μη πολίτης δεν δικαιούται να έχει τα ίδια δικαιώματα. Ο άνθρωπος αντιμετωπίζεται σαν πράγμα .Κάθε μορφή αντίστασης ποινικοποιείται. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα πως εξουσία και δίκαιο είναι αντίθετες έννοιες που η μία αποκλείει την άλλη. ««Η πλέον ακραία συνθήκη νομιμοποιείται έτσι μέσα από την κανονικοποίησή της, καταργώντας ακόμη και το ανεξήγητο του θανάτου, αφού «το είναι του θανάτου έχει αποκλειστεί και οι άνθρωποι δεν πεθαίνουν αλλά παράγονται σαν πτώματα»»¹¹³.Και εδώ κατά τον συγγραφέα τίθεται το ερώτημα που γεννιέται χάρη στην σκέψη του Αγκάμπεν: Πως η εξουσία κατορθώνει να ορίζει την αξία της ζωής; Πως ο άνθρωπος θα μπορέσει να διαχειριστεί μόνος του την αξία της ζωής του; Η έννοια του *homo sacer* μας περιλαμβάνει δυνητικά όλους, το όριο μεταξύ του αποκλεισμού και της συμπερίληψης συνεχώς μετατοπίζεται. Η δημιουργία ενός άνομου χώρου, μιας απροσδιόριστης ζώνης έχει ως αποτέλεσμα μια αντίδραση από την πλευρά της κοινωνίας ώστε να καλυφθεί το κενό στον δημόσιο χώρο και να δημιουργηθεί ένα νέο δίκαιο. Η εξουσία στην εποχή μας έχει χάσει το κύρος της και έχει μετατραπεί σε εχθρό της κοινωνίας.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

3.1. Άνθρωποι χωρίς δικαιώματα αλλά με δυνατότητα αντίστασης

Ο Παναγιώτης Σωτήρης δεν συμφωνεί με την αντιμετώπιση των προσφύγων και μεταναστών ως ανθρώπων χωρίς δικαιώματα. Για τον Agamben τα κέντρα κράτησης μεταναστών χωρίς χαρτιά εντάσσονται σε μια «γενική στρατηγική κυριαρχίας που εκδηλώνεται ως δικαίωμα ζωής και θανάτου, επί υποκειμένων που δεν παρουσιάζονται να έχουν άλλη ιδιότητα από αυτή της ζωής»¹¹⁴.Παρουσιάζεται έτσι χωρίς καμία εντελώς δυνατότητα πολιτικής έκφρασης και συγκρότησης κοινωνικών συμμαχιών, χωρίς καμία δυνατότητα αντίστασης. Ο Π. Σωτήρης παρατηρεί ότι ¹¹⁵«ο κύριος όγκος των μορφών κυριαρχίας και εκμετάλλευσης ασκείται σε ανθρώπους που έχουν αναγνωρισμένο

¹¹³ Giorgio Agamben, *Homo Sacer*, (Αθήνα, Εκδόσεις Έρμα,2018),300.

¹¹⁴ Παναγιώτη Σωτήρη, «Η κυριαρχία πέραν του στρατοπέδου :Κριτική προσέγγιση της έννοιας του στρατοπέδου στο έργο του Giorgio Agamben και της εφαρμογής της στα Κέντρα Κράτησης Μεταναστών και Προσφύγων», στο *Το Προσφυγικό και Μεταναστευτικό Ζήτημα, Διαβάσεις και μελέτες συνόρων*, επιμ. Σεβαστή Τρουμπέτα (Αθήνα:Παπαζήσης,2012),218-242.

¹¹⁵ Στο ίδιο,231.

νομικοπολιτικό καθεστώς» και πως ακόμη και οι μετανάστες αντιμετωπίζονται είτε ως άνθρωποι που δεν μπορούν να απολαύσουν όλα τα δικαιώματα τους στον κοινωνικό-πολιτικό χώρο ή με κάποια αυστηρή νομική μεταχείριση, όχι όμως ως υποκείμενα χωρίς καθόλου δικαιώματα. Επίσης ο Agamben δεν αναφέρεται στις πολιτικές και κοινωνικές στρατηγικές που σχετίζονται με την διαχείριση των κινήσεων των μεταναστών χωρίς χαρτιά και στην εκμετάλλευση της συλλογικής παραγωγικής ικανότητας της εργασίας τους. Τα στρατόπεδα, κατά τον ίδιο συγγραφέα, από τον Agamben παρουσιάζονται ως ένας «κρυφός βιοπολιτικός νόμος» αλλά δεν παρατηρείται ότι οι μηχανισμοί της κυριαρχίας διαχέονται μέσα σε όλο το κοινωνικό σώμα και ότι έτσι συσκοτίζονται «οι σύγχρονες μορφές κοινωνικής και πολιτικής εξουσίας»¹¹⁶. Η διατήρηση των μεταναστών σε ένα καθεστώς ημιπαρανομίας αυξάνει την ανασφάλεια τους και την υποταγή τους σε μορφές εργασιακής εκμετάλλευσης, και η μείωση του κόστους εργασίας τους αυξάνει την καπιταλιστική κερδοφορία¹¹⁷. Γενικά ο τρόπος διαχείρισης του μεταναστευτικού αποτελεί έναν από τους τρόπους αναπαραγωγής της κυριαρχίας της άρχουσας τάξης.

3.2. Η βίαιη αλλά...νόμιμη επιβολή των μεταναστευτικών πολιτικών με πρόσχημα την κατάσταση έκτακτης ανάγκης

Το έργο του Αγκάμπεν σύμφωνα με την Ντάρια Νταβίτι¹¹⁸ χρησιμεύει για να γίνει αντιληπτός ο τρόπος με τον οποίο οι μεταναστευτικές πολιτικές επιβάλλονται βίαια και συγχρόνως παρουσιάζονται ως νόμιμες. Ο Αγκάμπεν όπως και η Τζούντιθ Μπάτλερ , παρατηρούν, σύμφωνα με την Νταβίτι, ότι μια σύγχρονη πολιτική βιοεξουσία αφήνει πληθυσμούς να λιμοκτονούν, να πεθαίνουν. Το 2015 με την έκρηξη των προσφυγικών ροών , η Ε.Ε. παίρνει έκτακτα μέτρα για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης. Τα ενισχυμένα αυτά μέτρα που είχαν ως στόχο να σώσουν ζωές και να διασφαλίσουν τα εξωτερικά σύνορα αντιμετώπισαν στην πραγματικότητα τους πρόσφυγες ως εξωτερική απειλή, όχι μόνο ως

¹¹⁶ Στο ίδιο,235.

¹¹⁷ Στο ίδιο,236.

¹¹⁸ Daria Davitti, "Biopolitical Borders and the State of Exception in the European Migration Crisis," *The European Journal Of International Law*, vol. 29,no.4(2018), <https://doi.org/10.1093/ejil/chy065>

πιθανούς τρομοκράτες αλλά και ως απειλή για την οικονομία της Ε.Ε. και για την πολιτισμική ταυτότητα των πολιτών της. Η Νταβίτι στη συνέχεια αναφέρεται και πάλι στον Αγκάμπεν και στον διαχωρισμό ζωής και βίου, δηλαδή στον διαχωρισμό φυσικής και πολιτικής ζωής ο οποίος επιτρέπει την ύπαρξη της «γυμνής» ζωής, μιας ζωής εκτεθειμένης στην απειλή του θανάτου. Οι σύγχρονες δυτικές πολιτικές εφαρμόζουν αυτό τον διαχωρισμό στις ζωές των ανθρώπων με αποτέλεσμα τον κίνδυνο υποβιβασμού της ανθρωπότητας σε βιολογική ζωή που αφήνεται να ζήσει ή να πεθάνει χωρίς κανείς να είναι υπόλογος γι αυτό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν όσοι χάνουν τη ζωή τους κατά τη διάρκεια «ανθρωπιστικών» επεμβάσεων.

3.3.0 πραγματικός στόχος των μεταναστευτικών πολιτικών

Στην πραγματικότητα, κατά την Νταβίτι, οι μεταναστευτικές πολιτικές έχουν ως στόχο να εμποδίσουν την μετεγκατάσταση των προσφύγων στην Ε.Ε. και να προωθήσουν τις αναγκαστικές επιστροφές σε τρίτες χώρες καταγωγής και διέλευσης¹¹⁹. Αυτά τα αντιμεταναστευτικά μέτρα αντιπροσωπεύουν την κατάσταση ηθελημένης εξαίρεσης που στηρίζει τη μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ. Κατά την Νταβίτι, ο τρόπος διαχείρισης του μεταναστευτικού που έχει σαν αποτέλεσμα την σωματική και ψυχική βλάβη των προσφύγων και μεταναστών, δεν αποτελεί μια τυχαία κατάσταση αλλά συστηματική και εσκεμμένη αμέλεια για την προστασία τους, ούτε είναι συνέπεια μιας κρίσης αλλά είναι στα πλαίσια της κυρίαρχης τεχνικής διακυβέρνησης της ΕΕ που αποσκοπεί στην συνέχιση της κατάστασης εξαίρεσης και στην βιοπολιτική εγκατάλειψη αυτών των ανθρώπων.

Μια κατάσταση εξαίρεσης έχει εδραιωθεί με το πρόσχημα της κρίσης κι έτσι το δικαίωμα των προσφύγων για διεθνή προστασία καταστρατηγείται αφού προβάλλονται ως απειλή για την ασφάλεια της Ευρώπης. (Μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001 οι μετανάστες ιδιαίτερα από μουσουλμανικές χώρες θεωρούνται επιπλέον εν δυνάμει τρομοκράτες). Η κατάσταση εξαίρεσης τελικά υποστηρίζει κρυφά και δικαιολογεί φανερά το πολιτικό σύστημα του σύγχρονου αναπτυγμένου κόσμου. Καταστάσεις κρίσης, απειλών για την ασφάλεια και

¹¹⁹ Davitti, "Biopolitical Borders...", 1191.

κινδύνων έχουν γίνει όργανα της βιοεξουσίας. Στην περίπτωση των προσφύγων η βιοπολιτική εξουσία λειτουργεί όχι μόνο για να σώσει τη ζωή τους ή για να διαχειριστεί την μετακίνησή τους αλλά και για να τους εμποδίσει να ζήσουν, τους επιτρέπει να ζουν και τους αφήνει να πεθάνουν. Η Νταβίτι, αναφερόμενη στον τρόπο κατανόησης από τους Αγκάμπεν και Μπάτλερ αυτής της άσκησης βιοεξουσίας, παρατηρεί ότι εφαρμόζεται μια συστηματική εσκεμμένη παραμέληση έτσι που οι επιχειρήσεις διάσωσης και επαναπροώθησης να συγχέονται ή να διενεργούνται ταυτόχρονα¹²⁰.

Οι πρόσφυγες πραγματικά φαίνεται εντελώς τυχαία άλλοτε να σώζονται από τον κίνδυνο να πνιγούν κι άλλοτε να ωθούνται προς αυτόν τον κίνδυνο είτε πρόκειται για την θάλασσα είτε για τα κέντρα κράτησης της Τουρκίας και της Λιβύης. Στην πραγματικότητα όμως οι ζωές τους ελέγχονται από την κυρίαρχη εξουσία μέσα από συγκεκριμένα και οργανωμένα συστήματα διοίκησης. Η ανθρωπιστική γλώσσα που χρησιμοποιεί η ΕΕ συγκαλύπτει την αυξανόμενη στρατιωτικοποίηση και τον έλεγχο της μετανάστευσης. Μια παρατεταμένη κρίση δικαιολογεί μια κατάσταση εξαίρεσης όπου οι νόμοι που εγγυώνται τη διεθνή προστασία αποτελούν κενό γράμμα. Η έκτακτη ανάγκη δεν αφήνει δήθεν χρονικά περιθώρια για μακροπρόθεσμους σχεδιασμούς κι έτσι τα κράτη καταφεύγουν σε επείγοντα ανθρωπιστικά όπως αποκαλούνται μέτρα για να σώσουν τους πρόσφυγες είτε από τα θανατηφόρα περάσματα είτε από τους δουλέμπορους. Κατά τον Δημήτρη Παρσάνογλου η προστασία των προσφύγων μέσω ανθρωπιστικών παρεμβάσεων θεωρείται μέρος της παγκόσμιας διαχείρισης της μετανάστευσης. Ο έλεγχος και η αστυνόμευση νομιμοποιούνται προβαλλόμενα ως ανθρωπιστική δράση για την ταυτοποίηση και προστασία των προσφύγων. Επίσης οι διεθνείς οργανισμοί και οι ΜΚΟ, κατά τον ίδιο, με την «ψευδαίσθηση προστασίας» που προσφέρουν, καλύπτοντας επείγουσες υλικές ανάγκες, συντελούν στο να μετατοπίζεται η προσοχή σε αυτές τις ανάγκες και να αποκρύπτονται οι πολιτικοί λόγοι που κατέστησαν τους συγκεκριμένους ανθρώπους πρόσφυγες ή μετανάστες¹²¹. Ακόμα όσον αφορά στα κέντρα υποδοχής και ταυτοποίησης, ο Παρσάνογλου, απορρίπτει τον ισχυρισμό του Αγκάμπεν ότι αποτελούν μορφές εγκλεισμού για γυμνές ζωές σε μια κατάσταση

¹²⁰ Davitti, "Biopolitical Borders...", 1183.

¹²¹ Δημήτρης Παρσάνογλου (Δρ. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών), «Τι άφησε πίσω της η «Προσφυγική κρίση»; Μετατοπίσεις του Ευρωπαϊκού συνοριακού καθεστώτος και της εθνικής/κρατικής κυριαρχίας», *Κοινωνική Πολιτική*, τεύχος 12, Μάιος 2020, 27.

εξαίρεσης. Ο ίδιος τα χαρακτηρίζει «φίλτρα επεξεργασίας της κινητικότητας και των υποκειμένων της», «μεταβατικά κέντρα επεξεργασίας», όπου οι επίδοξοι πρόσφυγες και μετανάστες θα διαχωρίζονται σε αυτούς που θα λάβουν άδεια παραμονής για εργασία ή άλλους λόγους, άσυλο ή άλλη μορφή διεθνούς προστασίας και σε αυτούς που θα απελαθούν λόγω αδυναμίας ένταξης στα υπάρχοντα νομικά καθεστάτα. Εφαρμόζεται με αυτό τον τρόπο μια διαδικασία ελέγχου δεδομένων και σωμάτων μέσα στην ΕΕ και παράγονται *διαφοροποιημένες κυριαρχίες* σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο αλλά και μέσα στα hot spot¹²².

3.4.Η Κανονικοποίηση της απεικόνισης του θανάτου-Ζωές αναλώσιμες

Στο *Make Live and Let Die* η M. Gebhardt αναφέρεται στον τρόπο που τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αναπαράγουν τις υποκείμενες δομές εξουσίας. Με τις οπτικές απεικονίσεις σκαφών υπερπλήρων με μαύρους άνδρες ή με τις περιγραφές των αναποδογυρισμένων λέμβων των γεμάτων με γυναίκες και παιδιά, τα μέσα ενημέρωσης οπτικοποιούν την ευαλωτότητα των μεταναστών. Οι οπτικοποιήσεις των πνιγμών έγιναν μέρος της ανθρωπιστικής και ηθικολογικής κατακραυγής. Η απεικόνιση του θανάτου κανονικοποιήθηκε και αποτελεί μέρος του ευρωπαϊκού μεταναστευτικού καθεστώτος και των μέσων ενημέρωσης παράγοντας ξανά και ξανά θλιβερές ζωές. Έτσι ένα σύνολο πολιτικών που εκμεταλλεύονται τους αδύναμους λαούς και τους αναγκάζουν να ζουν χωρίς πατρίδες, κρύβονται πίσω από τον χαρακτηρισμό της αυξημένης κινητικότητας πληθυσμών ως προσφυγική και μεταναστευτική κρίση. Οι εικόνες και οι αναπαραστάσεις από τα μέσα ενημέρωσης υποστηρίζουν τον ισχυρισμό της κρίσης. Με αυτό τον τρόπο ,προσθέτει η Gebhardt, ανατρέχοντας στον L. Berlant, νομιμοποιούνται οι αυστηρές μεταναστευτικές και ρατσιστικές πολιτικές. Τα ανθρωπιστικά συναισθήματα που δημιουργούνται, είναι προκαθορισμένα ώστε οι άνθρωποι που παρακολουθούν να νιώσουν ως άτομα ηθικά υπεύθυνοι αλλά ελάχιστα θίγονται τα δομικά αίτια, οι συστημικές αποτυχίες και οι πολιτικές δομές που κανονικοποιούν αυτούς τους θανάτους. Οι λευκοί της Ευρώπης παρουσιάζονται ως ο κυρίαρχος πληθυσμός που αποφασίζει αυτόνομα και θαρραλέα να βοηθήσει τα

¹²² Στο ίδιο,35.

αβοήθητα θύματα. Από την άλλη οι μη λευκοί πληθυσμοί εμφανίζονται ως ευάλωτα, αδύναμα άτομα τα οποία αν ο ανθρωπιστής λευκός δεν τα βοηθήσει, θα πεθάνουν. Τα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα και η απανθρωποποίηση αποσιωπώνται. Επιπλέον οι μετανάστες παρουσιάζονται όχι μόνο ως ευάλωτοι αλλά και ως απειλή για την καθαρότητα και την ανωτερότητα της Ευρώπης. Έτσι οι ζωές τους απανθρωποποιούνται και καθίστανται λιγότερο θλιβερές και τελικά πιο αναλώσιμες. Η Gebhardt θεωρεί πως οι αποικιακές και ρατσιστικές πολιτικές που διακρίνουν το μεταναστευτικό καθεστώς θα οδηγήσουν στη διάλυση της Ε.Ε.¹²³.

3.5. Τα αληθινά αίτια της μαζικής μετακίνησης πληθυσμών

Η ευθύνη για τη μετανάστευση δεν ανήκει μόνο στο μετανάστη αλλά ανήκει κυρίως στα ισχυρά κράτη και στις πολιτικές που ασκούν εις βάρος άλλων χωρών οι οποίες καθορίζονται από την οικονομική διεθνοποίηση και τη γεωπολιτική, όπως επισημαίνει η Σάσκια Σάσεν¹²⁴. Οι πολιτικές αυτές εφαρμόζονται με γνώμονα τα οικονομικά και πολιτικά οφέλη και συμφέροντα των ισχυρών κρατών του πλανήτη. Οι πρόσφυγες και μετανάστες των ημερών μας αφήνονται να πεθάνουν από τα σύγχρονα ισχυρά κράτη που σε πολλές περιπτώσεις ευθύνονται για τις συνθήκες που τους ξερίζωσαν από τις πατρίδες τους. Γνωστά είναι σε όλους μας τα πολιτικά παιχνίδια των ισχυρών που αφήνουν τους ανθρώπους να πεθαίνουν στο βωμό των πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων. Ο πόλεμος στην Ουκρανία είναι το πιο πρόσφατο παράδειγμα ενός πολέμου που ενώ θα μπορούσε να αποφευχθεί, συνεχίζεται με μόνα θύματα, τους αθώους. Στο άρθρο του BORDERLAND¹²⁵ ο Στάθης Κουβελάκης επισημαίνει τον ρόλο που διαδραμάτισαν τις δύο τελευταίες δεκαετίες οι δύο ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, Αγγλία και η Γαλλία, στη διάλυση του ιρακινού κράτους, της Συρίας και στην κατάρρευση της Λιβύης που είχε ως άμεση συνέπεια την έξοδο πληθυσμών. Επίσης ο πόλεμος των ΗΠΑ, το 2014, σε συνεργασία με Γερμανία, Αγγλία κι Γαλλία, κατά των φανατικών ισλαμιστών του ISIS, έτρεψε χιλιάδες Ιρακινούς και Σύριους σε φυγή. Ο ίδιος

¹²³ Mareike Gebhardt, "To Make Live and Let Die...», 135.

¹²⁴ Σάσκια Σάσεν, *Χωρίς Έλεγχο*; μτφρ. Περικλής Παπανδρέου, (Αθήνα : Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2003,) 135.

¹²⁵ Stathis Kouvelakis, "BORDERLAND, Greece and EU's Southern Question", *NEW LEFT REVIEW* 6110, (March/April 2018).

συγγραφέας αμφισβητεί την ύπαρξη «προσφυγικής» κρίσης και υποστηρίζει πως ο όρος δημιουργήθηκε για κατανάλωση από την κοινή γνώμη ώστε να δημιουργηθεί ο λόγος που δικαιολογεί την πολιτική που υποτίθεται ότι την επιλύει. Στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα σύνολο αιτίων που περιλαμβάνουν την κρίση της ευρύτερης Μέσης Ανατολής, τις μακροπρόθεσμες συνέπειες των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, την κλιματική αλλαγή και την χρόνια πολιτική αστάθεια μεγάλων περιοχών της Αφρικής και της Ασίας .

Σύμφωνα με την Α. Αθανασίου ¹²⁶ είναι οι νεοφιλελεύθερες υπερεθνικές αγορές που καθορίζουν τις εθνικές πολιτικές. Από την ιστορία είναι γνωστό ότι κάθε φορά που υπάρχει ανάγκη για φθινό εργατικό δυναμικό που θα χρησιμοποιηθεί σε επικίνδυνες, βρώμικες, ή χειρωνακτικές εργασίες η μετανάστευση των ανθρώπων διευκολύνεται. Όταν όμως υπάρχει οικονομική ύφεση οι μεταναστευτικές πολιτικές γίνονται αυστηρές γιατί η μετανάστευση ενοχοποιείται ότι συμβάλλει στην επίταση των προβλημάτων των κοινωνιών και της οικονομίας. Έτσι για το εθνικό δέχρον συμφέρον οι μετανάστες ζουν σε μια διαρκή επισφάλεια λόγω της απροθυμίας των κρατών για παροχή ασύλου κατά παράβαση των διεθνών συμβάσεων ή της προσωρινής διαμονής τους, που έχει επιπλέον ως συνέπεια την προσωρινότητα της εργασίας αλλά και την εργασιακή εκμετάλλευση ¹²⁷.

3.6.Οι πρόσφυγες και μετανάστες χρησιμοποιούνται ως «αποδιοπομπαίοι τράγοι» αλλά και ως εργατικό δυναμικό

Κατά την Α. Αθανασίου η συνεχής κινητικότητα του κεφαλαίου και η ευέλικτη «ελεύθερη αγορά» στην Ευρώπη «εξασφαλίζεται μέσω της εμπορευματοποιημένης κυκλοφορίας και ακινητοποίησης των μη Ευρωπαίων, μετακινούμενων «άλλων»: μεταναστών χωρίς χαρτιά, αιτούντων άσυλο, παράνομων ξένων και μη πολιτών» ¹²⁸. Στην Ευρώπη ασκείται μια μεταναστευτική πολιτική ωφελιμιστικού χαρακτήρα που αντιμετωπίζει τους μετανάστες και πρόσφυγες ως εργατικό δυναμικό χωρίς εξασφαλισμένη νομική προστασία και υποκείμενο σε κάθε είδους εκμετάλλευση. Η ξενοφοβία και η ανασφάλεια λόγω της οικονομικής κρίσης

¹²⁶ Αθηνά Αθανασίου, Καθηγήτρια κοινωνικής ανθρωπολογίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

¹²⁷ Αθηνά Αθανασίου, Γιώργος Τσιμουρής, «Χαρτογραφώντας τη βιοπολιτική...»,19.

¹²⁸ Στο ίδιο,6.

που προβάλλεται από τα ΜΜΕ και την πολιτική ως αναπόφευκτη, επιτρέπει την άσκηση μιας πολιτικής που παραβιάζει συστηματικά τα στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα κυρίως των πιο αδύναμων κοινωνικών ομάδων και την «διεύρυνση και νομιμοποίηση των κρατικών και υπερεθνικών ελέγχων»¹²⁹. Το ότι η αντιμετώπισή της θεωρήθηκε θέμα εθνικό αφού προβλήθηκε ως πρόβλημα της εθνικής οικονομίας όπως στην περίπτωση της Ελλάδας υποβάθμισε τον διεθνικό, νεοφιλελεύθερο χαρακτήρα της και ενίσχυσε τον εθνικισμό και την ξενοφοβία καθώς ο λαϊκισμός εξήρε το πάθος για εθνική ομοιογένεια και για προάσπιση των εθνικών συμφερόντων. Οι πρόσφυγες και μετανάστες «εντοπίστηκαν είτε ως οι υπεύθυνοι της κρίσης είτε ως οι αποδιοπομπαίοι τράγοι για τον εξευμενισμό της δυσαρέσκειας...»¹³⁰. Στο μεταναστευτικό θέμα παρατηρείται η αντίφαση μεταξύ της ευθύνης της μετανάστευσης που προβάλλεται ως συνέπεια προσωπικών επιλογών του μετανάστη και της παγκόσμιας ευθύνης για τη δημιουργία των λόγων που την προκαλούν. Όπως υπογραμμίζει η Α. Αθανασίου, οι μεγάλες μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές του εικοστού και εικοστού πρώτου αιώνα, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και οι περιβαλλοντικοί πρόσφυγες, έχουν άμεση σχέση «με την κυριαρχία της αγοράς και την εμφάνιση της ανισότητας ανάμεσα σε περιοχές, έθνη-κράτη και κοινωνικά στρώματα»¹³¹. Ο διαχωρισμός των ανθρώπων σε αφομοιώσιμους και μη, σε επικίνδυνες, μιαιρές και πλεονάζουσες κατηγορίες, υποκρύπτει την δομική βία των φιλελεύθερων, παγκοσμιοποιημένων πολιτικών που κάνουν πολλούς ανθρώπους να έχουν ως μοναδική ελπίδα επιβίωσης την μετακίνηση, την φυγή από την πατρίδα τους.

3.7.Ο έλεγχος εξυπηρετεί τον καπιταλισμό

Ο Gilles Deleuze στο κείμενο του με τίτλο «Οι κοινωνίες του ελέγχου» αναφέρεται στον τύπο κοινωνίας που κυριαρχεί στην εποχή μας, την κοινωνία του ελέγχου. Ο Ντελέζ αντιστοιχεί σε κάθε τύπο κοινωνίας τύπους μηχανών. «Στις κοινωνίες του ελέγχου

¹²⁹ Στο ίδιο,10.

¹³⁰ Στο ίδιο,15.

¹³¹ Αθανασίου,Τσιμουρής,«Χαρτογραφώντας...»,18.

λειτουργούν μηχανές πληροφορικής και υπολογιστές, στις οποίες ο παθητικός κίνδυνος είναι το θόλωμα του μυαλού και ο ενεργητικός, εκείνος της πειρατείας και της εισαγωγής ιών»¹³². Ο καπιταλισμός σήμερα δεν ασχολείται πλέον με την παραγωγή αλλά με την πώληση και την αγορά και αυτό επιτυγχάνεται με την απόκτηση του ελέγχου των μαζών. Η κατάκτηση της αγοράς επιτυγχάνεται με την απόκτηση του ελέγχου.

Ο σύγχρονος άνθρωπος, παρόλο που ζει σε μια εποχή λιγνιόδους οικονομικής και επιστημονικής ανάπτυξης, ζει σε συνθήκες πλήρους ανελευθερίας. Η βιοπολιτική που αόρατη καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τις ζωές του, ασκείται με πολλούς τρόπους. Παρατηρείται μια ολοένα και μεγαλύτερη δυνατότητα χειραγώγησής της σκέψης του, των αντιλήψεων του, των ιδεών του, των προτύπων του, του τρόπου ζωής του. Η θεοποίηση του χρήματος, της υλικής ευζωίας, το έχει κάνει αυτό αρκετά εύκολο αφού η επιθυμία γι αυτό είναι ανίκητη. Οι σκέψεις, οι ιδέες, οι αξίες, ο τρόπος που ζει, που μιλάει, που τρέφεται, που εργάζεται, που ερωτεύεται, δεν γνωρίζει αν αντιπροσωπεύουν τον δικό του εαυτό ή είναι επηρεασμένα από στοιχεία έξω από αυτόν, από τα κοινωνικά πρότυπα, τις πάρα πολλές ασαφείς ή ψευδείς πληροφορίες που δέχεται μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης, από την οικονομική και εργασιακή ανασφάλεια, από τον φόβο «μήπως χάσει κι αυτά που έχει», ή τον φόβο για κάθε τι διαφορετικό. Οι νέοι είναι αυτοί που κυρίως αισθάνονται συχνά πολύ έντονη αυτή την σύγχυση και αντιδρούν. Όμως συνήθως η βιοπολιτική εξουσία τους κάνει πειθαρχικούς και πειθήνιους. Ο σύγχρονος άνθρωπος μοιάζει με γρανάζι μιας καλοκουρδισμένης μηχανής η οποία του επιτρέπει να ζει αλλά και τον αφήνει να πεθάνει. Η αντίφαση που υπάρχει είναι ότι όσο πιο πολύ έχει τη δυνατότητα ενημέρωσης και γνώσης, τόσο απομακρύνεται από την αλήθεια. Δεν θέλει να μάθει, δεν τον αφορά, αφού δεν τον επηρεάζει άμεσα τουλάχιστον. Έτσι νομίζει όμως. Απομονωμένος στον μικρόκοσμό του, πασχίζει να καλύψει υπαρκτές και ανύπαρκτες ανάγκες του. Οι βιομηχανίες αγαθών και υπηρεσιών του δημιουργούν συνεχώς νέες ανάγκες που τρέχει να ικανοποιήσει.

¹³² Gilles Deleuze, *Η Κοινωνία του Ελέγχου*, μτφρ. Καλαμάρας Παναγιώτης, (Αθήνα: Ελευθεριακή Κουλτούρα, 2001), 13.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τα ανθρώπινα δικαιώματα δυστυχώς στην πράξη καταστρατηγούνται, τα δικαιώματα προσφύγων και μεταναστών για την προστασία της ζωής, για τη δυνατότητα καλύτερευσης των συνθηκών διαβίωσης, μόρφωσης, εργασίας υπάρχουν μόνο στην θεωρία. Ο τρόπος διαχείρισης του μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών από την Ε.Ε. καταδεικνύει το μέγεθος της εκμετάλλευσης των ανθρώπων προς όφελος των πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων. Ο Αγκάμπεν αναλύοντας στο ομώνυμο βιβλίο του την έννοια της «κατάστασης εξαίρεσης» την χαρακτήρισε ως έναν κενό χώρο δικαίου. Στις μέρες μας τα οικονομικά ισχυρά κράτη προβάλλουν την κατάσταση που δημιουργήθηκε λόγω της αύξησης των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών, ως «κρίση», ως έκτακτη ανάγκη. Στην πραγματικότητα έχουν εγκαθιδρύσει μια «κατάσταση εξαίρεσης», όπου το αυτονόητο δικαίωμα της περίθαλψης και παροχής προστασίας σε ανθρώπους που βρίσκονται σε κίνδυνο αναιρείται. Η μεταναστευτική πολιτική με τον τρόπο που ασκείται, αποκαλύπτει το μέγεθος της βίας της εξουσίας και την αναστολή θεμελιωδών δικαιωμάτων των προσφύγων και μεταναστών με το πρόσχημα της κατάστασης εξαίρεσης.

Η Χάννα Άρεντ όντας η ίδια πρόσφυγας, έζησε τη ζωή του ανθρώπου που δεν έχει πατρίδα και που εξαιτίας αυτού δεν έχει και δικαιώματα αφού αυτά αναγνωρίζονταν μόνο σε όσους ήταν πολίτες κάποιου κράτους. Το ίδιο συμβαίνει και σήμερα. Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι αναπαλλοτρίωτα και είναι πολύ εύκολο να καταπατηθούν όταν το άτομο χάνει την πολιτική του υπόσταση. Η κατοχύρωση της έμπρακτης προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι εφικτή μόνο αν το άτομο αναγνωρίζεται ως μέλος μιας οργανωμένης κοινωνίας, μόνο τότε η προστασία του από το νόμο μπορεί να γίνει αντικείμενο διεκδίκησης. Για τους ανθρώπους που χρειάζονται βοήθεια αλλά δεν έχουν την ιδιότητα του πολίτη, η κατάσταση είναι ρευστή. Αν η προστασία τους «συμφέρει», τα «ανθρωπιστικά» αισθήματα κατακλύζουν το δημόσιο λόγο, τους παρέχεται στήριξη και προστασία. Αν όμως όχι, είναι σαν να μην υπάρχουν, σαν να μην τους βλέπει κανείς. Το δίκαιο λοιπόν ταυτίζεται, κατά την Άρεντ, με το χρήσιμο και το ωφέλιμο. Η εξουσία με το φιλάνθρωπο προσωπίο της, ίσως, κατά τον Φουκώ, «τους αφήσει να ζήσουν».

Ο Μισέλ Φουκώ αναλύοντας την έννοια της βιοπολιτικής που στοχεύει στην ομαλή λειτουργία του Κράτους και στη νομιμοποίηση της κυριαρχίας του, μας βοηθά να κατανοήσουμε το φαινόμενο αυτό, και να αντιληφθούμε τους μηχανισμούς της σύγχρονης βιοεξουσίας μέσω της προσαρμογής όλων στον κοινωνικό μέσο όρο και μέσω της αποδοχής των κανόνων και των κοινωνικών αξιών καθώς και των προτύπων που διαχωρίζουν τους ανθρώπους σε άξιους και ανάξιους να ζουν.

Τα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα των ισχυρών της γης καθορίζουν ποιων η ζωή έχει αξία και ποιων όχι. Αυτοδιορίζονται ως αρμόδιοι να πιστοποιούν και να αποδίδουν αναγνωρίσιμες ταυτότητες σε ορισμένους ενώ σε άλλους όχι. Ποιες ζωές όμως είναι αναλώσιμες και ποιες όχι; Μήπως όλοι τελικά μπορεί να βρεθούμε στην κατάσταση του πρόσφυγα και να γίνουμε κι εμείς τρωτοί και αναλώσιμοι; Οι κυβερνήσεις συνάπτουν μεταξύ τους συμφωνίες που πρώτιστο μέλημά τους είναι πως θα διασφαλιστούν τα κέρδη των οικονομικά ισχυρών, είτε αυτοί είναι κράτη, είτε είναι πολυεθνικές που κατασκευάζουν όπλα, είτε πάμπλουτοι εφοπλιστές. Κάνουν πολέμους στο όνομα της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δημιουργούν πλήθη νεκρών, προσφύγων, κατεστραμμένων ζωών. Η ζωή των ανθρώπων είναι το τελευταίο που ενδιαφέρει. Παρ' όλα αυτά, διακηρύσσουν, ότι όλα γίνονται για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Βιοπολιτική και θανατοπολιτική εναλλάσσονται. Και ο ρατσισμός εκμεταλλεύεται τους φόβους, τις φοβίες και τις ανασφάλειες και δηλητηριάζει την ψυχή των ανθρώπων.

Όμως τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν μπορεί να στηρίζουν την ισχύ τους στα φιλάνθρωπα αισθήματα των κυβερνήσεων ή των ανθρώπων. Θα έπρεπε να είναι αναπαλλοτρίωτα, μη εμπορεύσιμα, μη ανταλλάξιμα. Τέτοιες πολιτικές σαν αυτές που ασκούνται από τις ισχυρές χώρες της Ε.Ε., αντιβαίνουν στις αρχές της δημοκρατίας και της δικαιοσύνης. Οι άνθρωποι έχουν δικαιώματα ανεξαρτήτως εθνικότητας, φυλής ή κοινωνικής τάξης. Ο καθένας πρέπει να έχει την δυνατότητα να ορίζει ο ίδιος τη ζωή του. Τα δικαιώματα του ανθρώπου που βρίσκεται σε μειονεκτική θέση πρέπει να διασφαλίζονται παντού και πάντοτε έτσι ώστε να μην επιτρέπεται να παραβιάζονται από την κάθε είδους εξουσία.

Ο άνθρωπος έχει το δικαίωμα αλλά και οφείλει να αντιταχθεί στην βία της εξουσίας και στην ανομία του κράτους. Είναι ανάγκη να αντιληφθεί τους μηχανισμούς της βιοπολιτικής με τους οποίους του επιβάλλεται το πώς θα ζει, πως θα σκέφτεται, πως και πότε θα αντιδρά

ώστε να μπορεί να είναι ελεύθερα σκεπτόμενον, με κριτική ικανότητα και αυτόνομη βούληση.

Η ειλικρινής συνεργασία μεταξύ των χωρών για την αντιμετώπιση παγκόσμιων θεμάτων, όπως οι μετακινήσεις πληθυσμών στην εποχή μας, η προσπάθεια να εξομαλυνθεί μια κατάσταση με δίκαιη κατανομή των βαρών, η προτεραιότητα στο σεβασμό της ανθρώπινης ζωής θα έπρεπε να είναι τα χαρακτηριστικά των κυβερνητικών πολιτικών. Στις όλο και πιο «ανοιχτές» κοινωνίες του μέλλοντος, οι άνθρωποι θα πρέπει να μπορούν να συνυπάρχουν με αλληλοσεβασμό και ισότητα. Αυτό απαιτεί όμως έναν κόσμο ειρηνικό, όπου δεν θα επικρατεί το δίκαιο του πιο ισχυρού και όπου οι λαοί θα αφήνονται όχι να πεθαίνουν αλλά να ορίζουν οι ίδιοι την μοίρα τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Αθανασίου Α., & Τσιμουρής Γ.(2013). «Χαρτογραφώντας τη βιοπολιτική των συνόρων: Σώματα, τόποι, απεδαφοποιήσεις». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 140, 3–37. <https://doi.org/10.12681/grsr.54>
- Κουτρολίκου, Πέννυ, Γιώργος Κανδύλης. «Γεωγραφίες αποτροπής και ελέγχου, Τριάντα χρόνια διαχείρισης της προσφυγικής κινητικότητας στην Ευρώπη». *Γεωγραφίες*, τεύχος 34,2019.
- Παρσάνογλου Δ. (2021). «Τι άφησε πίσω της η «Προσφυγική κρίση»; Μετατοπίσεις του Ευρωπαϊκού συνοριακού καθεστώτος και της εθνικής/κρατικής κυριαρχίας». *Κοινωνική Πολιτική*, τεύχος 12, 23–38. <https://doi.org/10.12681/sp.29023>

ΒΙΒΛΙΑ

- Arendt, Hannah. *Οι Απαρχές του Ολοκληρωτισμού, Ιμπεριαλισμός*. Μτφρ. Βασίλης Τομανάς. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Νησίδες, 2017.
- Arendt, Hannah, Giorgio Agamben, Enzo Traverso. *Εμείς οι πρόσφυγες*. Μτφρ.Κώστας Δεσποινιάδης, Άκης Γαβριηλίδης, Νίκος Κούρκουλος. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου,2015.
- Agamben, Giorgio. *Homo Sacer, Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*. Μτφρ. Παναγιώτης Τσιαμούρας. Αθήνα: Εκδόσεις Έρμα,2018.
- Agamben, Giorgio. *Κατάσταση εξαίρεσης*. Μτφρ. Μαρία Οικονομίδου. Αθήνα: Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ,2020
- Αθανασίου, Αθηνά. *Η κρίση ως «κατάσταση έκτακτης ανάγκης», Κριτικές και Αντιστάσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας,2012.
- Γεωργούλας, Στράτος, Δήμος Σαραντίδης. *Έγκλημα και Αντεγκληματική Πολιτική για τους Μετανάστες και τους Πρόσφυγες*. Στο :Το Προσφυγικό και Μεταναστευτικό Ζήτημα, Διαβάσεις και μελέτες συνόρων, επιμέλεια από την Σεβαστή Τρουμπέτα. Αθήνα: Παπαζήσης,2012.

- Deleuze, Gilles. *Η κοινωνία του Ελέγχου*. Μτφρ. Καλαμάρας Παναγιώτης. Αθήνα: Ελευθεριακή Κουλτούρα, 2001.
- Μπέμπε, Ασίλλε. *Νεκροπολιτική*. Μτφρ. Γιώργος Χαρλαμπίτας. Αθήνα: Εκδόσεις Των Συναδέλφων, 2003.
- Λάγιος, Θανάσης, Βάσια Λέκκα και Γρηγόρης Πανουτσόπουλος. *Διάχυση συνόρων, Χάραξη Σωμάτων, Σημεία καταγραφής*. Αθήνα: Εκδόσεις futura, 2016.
- Παπαστεργίου, Βασίλης, και Ελένη Τάκου. *Η μετανάστευση στην Ελλάδα, Έντεκα Μύθοι και Περισσότερες Αλήθειες*. Αθήνα: Έκδοση του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ, Παράρτημα Ελλάδας, 2015.
- Σάσεν, Σάσκια. *Χωρίς Έλεγχο;* Μτφρ. Περικλής Παπανδρέου. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2003.
- Σωτήρης, Παναγιώτης. *Η κυριαρχία πέραν του στρατοπέδου :Κριτική προσέγγιση της έννοιας του στρατοπέδου στο έργο του Giorgio Agamben και της εφαρμογής της στα Κέντρα Κράτησης Μεταναστών και Προσφύγων. Στο Το Προσφυγικό και Μεταναστευτικό Ζήτημα, Διαβάσεις και μελέτες συνόρων, επιμέλεια από την Σεβαστή Τρουμπέτα, 212-242. Αθήνα: Παπαζήσης, 2012.*
- Φωτιάδης, Αποστόλης. *Έμποροι των συνόρων*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποταμός, 2015.
- Foucault, Michel. *Ιστορία της Σεξουαλικότητας. Η Δίψα της Γνώσης*. Μτφρ. Γκλόρυ Ροζάκη. Αθήνα: Εκδόσεις ΡΑΠΠΑ, 2003.
- Foucault, Michel. *Για την Υπεράσπιση της Κοινωνίας*. Μτφρ. Τίτικα Δημητρούλια. Αθήνα: Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2002.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο», <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/%20TXT/HTML/?uri=LEGISSUM%3A%202016R0604&from=FR>
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, « Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, 18 Μαρτίου 2016», διαθέσιμο στο <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>
- [Ευρωπαϊκό συμβούλιο, «Διάσωση ανθρώπων στη θάλασσα και εξάρθρωση εγκληματικών δικτύων»](https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eu-migration-policy/saving-lives-sea/), <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eu-migration-policy/saving-lives-sea/>

- Εργαλειοθήκη του Συμβουλίου της Ευρώπης, «Τα Δικαιώματα και το Νομικό καθεστώς των Προσφύγων: Βασικά στοιχεία και όροι/Γλωσσική υποστήριξη για ενήλικες πρόσφυγες», <http://www.coe.int/lang-refugees>
- Μάζης, Ιωάννης, «Ολόκληρη η αλήθεια για το προσφυγικό –μεταναστευτικό», Δημοσίευση 26/04/2021, https://www.newsbreak.gr//ellada/200401/ioannis_-mazi-olokliri-i-alitheia-gia-to-prosfygiko-metanasteytiko/
- Lawlor, Mary, «Οδυνηρές Διαπιστώσεις ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Ελλάδα», Εφημερίδα των Συντακτών, διαθέσιμο στο:https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/349294_odynires-diapistoseis-oie-gia-ta-anthropina-dikaiomata-stin-ellada
- Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, «Δουβλίνο III»: <https://migration.gov.gr/gas/diadikasies/doyvlino-iii/>
- Διεθνής Αμνηστία, «Ένα Τεστ Ηγεσίας για την Ευρωπαϊκή Ένωση», <https://www.amnesty.gr/news/articles/article/21389/ena-test-igesias-gia-tin-ee>
- Ακριβοπούλου, Χ.Μ. & Μ. Παπανδρέου, «Τα θεμελιώδη δικαιώματα του αιτούντα πολιτικό άσυλο κατά την ΕΣΔΑ και το «μαχητό» τεκμήριο της ασφαλούς χώρας (Κανονισμός Δουβλίνο II)», <https://www.constitutionalism.gr/2407-ta-temeliwdi-dikaiwmata-toy-aitoynta-politiko-asy/>
- Τάκης, Χ., Ανδρέας, «Μακροχρόνια διαμένοντες χωρίς χαρτιά: Το «καταραμένο απόθεμα» των ευρωπαϊκών πολιτικών μετανάστευσης και ασύλου», www.constitutionalism.gr, διαθέσιμο στο:<https://www.constitutionalism.gr>

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Kouvelakis, Stathis. "BORDERLAND, Greece and EU's Southern Question." NEW LEFT REVIEW 110, March/April 2018.
- Davitti, Darria. "Biopolitical Borders and the State of Exception in the European Migration Crisis." European Journal of International Law, Volume 29, Issue 4, November 2018, Pages 1173–1196, <https://doi.org/10.1093/ejil/chy065>
- Gebhardt, Mareike. "To Make Live and Let Die: On Sovereignty and Vulnerability in the EU Migration Regime." Redescriptions Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory 23, no.2,(2020),<http://doi.org/10.33134/rds.323>

